

Török József

Porlódi vitairatok

***a városról, kultúrájáról,
közművelődéséről***

**Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ
Szeged, 2003**

Tartalom

Ajánlás (<i>Vadász János</i>)	3
Előszó	4
I. 1992-1995	
Koncepcióvázlat Szeged város közművelődésének fejlesztésére	5
Városfejlesztési paradigmaváltást!	7
Városról – társadalomról – kultúráról	9
Szemponatok egy művelődési szervezet felépítéséhez	14
Az algyői, szőregi és a tápéi művelődési ház önállósításáról	16
Egy el nem küldött válasz	18
Állásfoglalás	19
II. 1998-1999	
Az önkormányzat kulturális stratégiájának főbb szempontjairól	22
Az önkormányzat közművelődési feladatainak ellátásáról	25
Kinek hasznos a kht?	27
Vélemények, javaslatok a város fejlesztési stratégiájához	31
A dél-alföldi régió fejlesztési koncepciójáról	34

Ajánlás

A port mindig felkavarja valaki. Balgaság abban bízni, hogy el lehet rejteni alatta az ártalmasságot, a rosszat. A tisztán látni, bátorsággal élni vágyó ember mindig felmutatja, leleplezi. Ostobaság azt gondolni, a por alól már soha nem villanhat fel a jó, a szép, a közösségnek fontos értékek fénye. A port lesöpri a történelemben s a mindennapokban is tudatosan élő ember.

Így történt s történik ez a közművelődéssel is. Az elmúlt évtizedben méltatlan támadások sorát megélt közművelődési szakma legjelesebb képviselői képesek voltak egyrészt rámutatni a közművelődéssel mint közüggyel szemben felhozott érvek hamisságára, átpolitizáltságára és az ezek mögötti nyers, emberellenes gazdasági érdekek ártalmasságára. Másrészt – munkájukkal, teljesítményeikkel – meg tudták őrizni a legfontosabbat: a közművelődés közhasznú szolgáltatásait használó emberek bizalmát és tömeges, aktív jelenlétükben is megmutató támogatását. Sikerült megőriztetni bennük a kíváncsiságot, a vonzódást, az érdeket az értékordozó kultúra iránt. A közművelődésre virtuálisan rárakott port lesöpörte a szakmaiság, amely eredménnyel védte meg a közművelődés intézményeit és tevékenységeit, közösségeit a laikusnak mondott, ám a valóságban a legtöbbször dilettáns és gátlástalan régi-új hatalom támadásaitól.

Erről az emberi és szakmai küzdelemről tár elénk a szegedi történéseknél sokkal tágabb horizontra nyitó, országos érvényességű, de ugyanakkor Szeged számára is hiteles, élénk színekkel festett képet *Török József* közművelődési szakember. Könyvét nem csak azért érdemes kézbe venni, mert kordokumentum, hanem azért is, mert gyakran vet fel minden gondolkodó ember – s nem csupán a kultúra egyetemes és helyi értékei iránt elkötelezett szakember – számára érvényes, ma is aktuális, megválaszolatlan kérdéseket. Gondolkodásra és cselekvésre készítő könyvet tart kezében az Olvasó. Rövid, tömör, olykor pattogós mondatok sorjáznak benne. A feszesen, fegyelmezetten megformált gondolatok mindig érte, a köz művelődéséért vitáznak a mindenkori port hintőkkel.

Török József felkavarja a port, legyünk hálásak érte. S megbecsülésünket fejezzük ki a vita folytatásával, továbbgondolásával, az emberi és a szellemi tisztaság iránti vágyakozás újabb nemzedékekre való átörökítésével.

Vadász János

Előszó

Szakmai életem gerincét a megyei módszertani munkában eltelt 1981-1992 közötti évek jelentették. Ezt követően éppen tíz éve, 1993. január 1-én kezdődött a Szeged közművelődésében eltöltött időszak, amely a rendszerváltás után különösen viharos és zaklatott volt. Az ország több településéhez hasonlóan itt is minden eddigi közművelődési tevékenység és eredmény bizonytalanra vált és megkérdőjeleződött. A szakma választási ciklustól ciklusig élt, miközben rengeteg energiát fecsért el az önkormányzattal való napi csatározásokban – azaz az önkormányzattal, amely első döntései egyikeként kaszinót csinált a városi művelődési központból, természetesen szigorúan demokratikusan és minden arcpirulás nélkül. Ezeknek az éveknél a kor- és körtünete az I. fejezet.

Az 1998-as önkormányzati választások után sorsom a városháza falain belülre vetett, ezért a II. fejezet már a politikai tanácsadó ill. a hivatalnok feljegyzéseit tartalmazza. Hitem szerint ott folytattam, ahol néhány éve abbahagytam: kulturális szakemberként gondolkodva – nem feledve korábbi véleményemet – tettem kísérletet az önkormányzat és a kultúra (közvetítőinek) kívánatos kapcsolatára, véleményeztem néhány stratégiai kérdést. Ott töltött időmből ennyire tellett – hogy aztán 1999 őszétől újra a megyei közművelődés segítése, fejlesztése következzen.

A füzet címe szándékoltan vitairatokról szól, hiszen nem véltem megváltoztathatatlan dogmának az itt leírtakat, csak olyan véleménynek, amely jogot formál arra, hogy szakmai érvek-re méltassák. Az írások műfaja persze változó: van közte tanulmány, belső használatú munkaanyag és hivatali feljegyzés. Ebből eredően egyike-másika bizony nem nyelvi és stílári bravúrteljesítmény, sőt: nyers, száraz és tézisszerű. Mégis vállalom, mert az akkori gondolatok és vélekedések nagy része ma is aktuális. Szeretném, ha az olvasó is úgy gondolná: az írások nem egyszerűen egy szűk szakma problémahalmazáról, hanem az önkormányzat helyi társadalomhoz való viszonyáról, kulturális politikájáról és kultúráképéről szólnak. Bár némelyike vihart kavart, nem tartottam magam másképp gondolkodónak, csak gondolkodónak. Hogy e gondolatokból mi valósul(hatot)t meg, s mit lepett be a POR, döntse el a Kedves Olvasó. Magam úgy látom, túlzott örömmre nincs okunk – tennivalónk annál több.

Szeged, 2003. január

A szerző

1992. február*

Az írás megszületésének kettős oka volt.

Az egyik, hogy a megyei művelődési központ megszűnte után helyet kerestünk magunknak és a bennünk lévő tudásnak. A másik ok az volt, hogy 1991. februárjában a szegedi Közgyűlés úgy döntött, 10 évre bérbe adja a 2500 m²-es, háromszintes, hajdani iparkamarai székházat Joseph Schillingnek, hogy ott kaszinót működtessen. Az 1969 óta ott működő Bartók Béla Művelődési Központ pedig – 22 év után – jobb híján kiköltözött a körtöltésen kívülre a Petőfi telepi Művelődési Házba. Ottani működési feltételeire volt jellemző, hogy megfelelő helyiség hiányában az ablaktalan ruhatárból lett az egyetlen népművelői "munkaszoba". A 22 állandó művelődési csoport egy része megszűnt, több csak vegetált, s néhányat máshol befogadtak. A Bartók partra vetett hal lett, amelynek új funkciót kellett magának keresnie, ha meg akart maradni. Erre a funkcióváltásra született az alábbi vázlat, amelyet akkori munkatársammal, Bárkányi Júliával együtt írtunk.

*

Koncepcióvázlat Szeged közművelődésének fejlesztésére

I.

Minden társadalmi változás velejárója – feltétele, de egyben függvénye is – a kultúra újra- és átértelmezése. Ennek elmaradása lassíthat, sőt, visszafordíthat folyamatokat, de a kultúra és a művelődés értő kezelése tartalékokat mozgósíthat, új perspektívákat nyithat. Valljuk, hogy a szerves társadalomfejlődés a kultúra szerves fejlődésével együtt történhet. E törvényszerűségek érvényesülnek bármely település belső változási folyamatában, így Szeged városban is.

Egy nagyváros kultúrája településrészek, társadalmi csoportok, egyének kultúrájának összessége. Mindezek alakításában döntő jelentőségűek a professzionális kultúraközvetítő intézmények s a bennük dolgozó szakemberek.

II.

Megítélésünk szerint a művelődési intézmények gyakorlata ma még közelebb áll a hagyományos, központi kultúra-elosztó magatartáshoz, mint a helyi társadalom problémáinak felismerésére és az arra válaszolni képes tevékenységhez. Jól érzékelhető mindez a közművelődésben, a művelődési otthonok és a népművelők munkájában. Az elmúlt évtizedekben kialakult tevékenységszerkezetet - klubok, szakkörök, alkalmi rendezvények szervezése - a szakmai konformizmus mellett a fenntartói elvárások is konzerválták.

Mindezek együttesen gátolták progresszív gondolatok megjelenését, márpedig a szakmai megújulás hiánya az intézményrendszer létét veszélyezteti. Azt az intézményrendszert, amely – minden tévhittel szemben – Széchenyiig nyúlik vissza, s amelyet lehetséges és szükséges fejleszteni.

---

* Az írások születési dátuma.

III.

A szerves társadalom- és kultúrafejlődés elodázhatatlanná teszi a művelődés, ezen belül a közművelődés *paradigmaváltását*, melyet cselekvési *stratégiaváltás*nak kell követnie. Ennek középpontjában az a – rendezvényekkel, programokkal nem mérhető – szakmai *elemző-segítő munka* áll, amely a helyi társadalom törvényszerűségeire, az ott élő emberek életszükségletein alapul. Az eddigiek alapján egy Szeged hatókörű, új szellemű közművelődési tevékenység tartalma az alábbi:

1. Olyan elemző-segítő-fejlesztő tevékenység, amelynek célja a helyi társadalom, a részlokalitások (településrészek, -egységek) helyi értékeinek, érdekeinek feltárása, működési folyamatainak elemzése; a helyi érdekek artikulálódásának, érvényesülésének megítélése; a cselekvésre kész és képes helyi erők bátorítása, támogatása.
2. Művelődési szervezetek, csoportok tevékenységének segítése (pl. a társadalmi környezet leírása, szervezetfejlesztés, cselekvési technikák átadása stb.).
3. a) A művelődési szervezetek dolgozói professzionalitásának emelése, (tovább)képzése.
b) Állampolgárok élethelyzetének javításához, problémáinak megoldásához szükséges új tudások átadása (munkaerő átképzéstől a szabadidős tevékenységekig).

IV.

Itt sorolt vázlatunk gyakorlati megvalósulását a Bartók Béla Művelődési Központban tartjuk szükségesnek és lehetségesnek. Szükségesnek azért, mert jelenleg ez a város egyetlen szakmailag alkalmas *általános* közművelődési intézménye, amely a működés tárgyi kereteinek szűkülésével egyébként is ilyen szellemű munka felé kényszerül. Így válhatna az intézmény – elemző-fejlesztő munkájával, mintegy az önkormányzat háttérintézményeként is – a város kultúrájának hatékony alakítójává. Lehetségesnek pedig azért, mert a szakma illetékesége érvényesül azokban a társadalmi, emberi problémákban is amelyeket a különböző ágazatok – oktatás, munkaügy, népjólét stb. – szűkítő értelmezésükkel nem tudnak/akarnak kezelni.

Erre alkalmas a mobil, rugalmas közművelődési szervezetként működő Bartók Béla Művelődési Központ.

1993. március

A Délterv 1992-ben elkészítette Szeged hosszú távú városfejlesztési koncepcióját. Ennek társadalmi vitájára szólította fel a város lakosságát a polgármester a Délmagyarország hasábjain, ahol három részletben közreadták a koncepció kivonatát. Írásom a Bartók Béla Művelődési Központ véleményeként jelent meg 22. hozzászólóként a vitában – (kisebb vihart kavarva) remélt ellenpontjaként egy szűk, technokrata gondolkodásnak.

*

Városfejlesztési paradigmaváltást!

I. A koncepcióról

1. Az anyag a szocialista városrendezési gondolkodás dezideologizált termése.
2. Ágazati és taxatív fogalmazása miatt nem elsősorban részleteiben – bár abban is –, hanem egészében rossz.
3. Hiányzik belőle – alapként – a város általános és konkrét értelmezése, képtelen a társadalom-gazdaság-kultúra szerves egységében gondolkodni. Ezért törvényszerűen a mérhető technikai-műszaki kérdésekkel foglalkozik.
4. Még a szoros városépítészeti tervezésben sem érzékelhetők azok a megállapítások, amelyeket éppen szegedi (és pécsi) vizsgálataiból fogalmazott meg Szelényi Iván város-társadalom és városépítészet összefüggéseiről (Ld. Városi társadalmi egyenlőtlenségek. Akadémiai Kiadó. Bp. 1990)

Összegezve: az anyagot egészében reformálhatatlannak tartom, ezért – a kimenthető rész-kérdések mellett – archiválni kell.

II. Egy "új" paradigma

Minden település az ott élő emberektől s nem tárgyi világtól – utcáitól, épületeitől – lesz település. Az alkotó ember épít magának falut, várost. Nem véletlenül született meg a 80-as években a településszociológia és a közművelődés mezsgyéjén dolgozó szakemberek nyelvében a "település népességmegtartó képessége" helyett a "népesség településmegtartó képessége". Ez az a lényegi másság, amely alapja az új paradigmának.

Értelmes és polgárait szolgáló fejlesztési koncepció tehát elsősorban az emberek fejlesztését, másodsorban életminőségük és életérzésük javítását jelenti.

Nem véletlenül kapott 1979-ben(!) *Theodore W. Schultz* amerikai közgazdász Nobel-díjat azon gondolataiért, amelynek összefoglalója a *Beruházás az emberi tőkébe* c. kötet. A díj átvételekor mondott előadása legfőbb mondanivalójaként maga is azt tartotta, hogy "a népesség minősége és tudása számít igazán".

Ezt egészíti ki az a művelődésgazdaságtani közhely, hogy egy ország hullámvölgye legalján költ legtöbbet – mondhatni: aránytalanul sokat – a humán-szférára, kiemelten a közoktatásra. Ennek az a felismerés az alapja, hogy *jóléti társadalom* nem sok pénzből, hanem *tőke és kultúra (tudás) szorzatából* lesz.

Az "elfeledett kultúra"* pedig nem egyszerűen kultúrház és költségvetés, hanem az ember létezmódja, minden (helyi) társadalom szerves komplexitásának egyik szférája – egy új paradigma nézőpontja.

* A vitasorozatban egy hozzászóló – jogosan – hiányolta a kulturális ágazat fejlesztési terveit.

Fenti elvek és szempontok adják ezt a mást, ami ellensúlyozhatja a technokrata gondolkodást: a *humán-szemponutú településfejlesztés*.

III. Tennivalók

1. Az önkormányzat hívjon össze olyan munkabizottságot, amelyben képviseli magát minden érdemi tudomány – (település)szociológia, kultúraelmélet, (város)építészet, ökológia, közgazdaságtan, pszichológia stb. – helyi és külső, meghívott szakértője. E bizottság *dolgozza ki az új koncepció* elkészítésének elveit, szempontjait, ütemét.
2. Fenti munkában sürgető és elsődleges egy olyan *komplex elemzés* elvégzése, amely az alábbiakat tartalmazza:
  - a város történeti-szociológiai szempontú definiálása (társadalomtörténeti, mentalitástörténeti vázlat);
  - a város jelenének feltárása;
  - "jövőkép" megfogalmazása.
3. Az elvégzett elemzés nyomán kezdhetik el a konkrét szakmai munkacsoportok tervezőmunkájukat.

1993. július

Az első választási ciklus vége felé úgy látszott, egyik párt programja sem tartalmazza az általam fontosnak tartott humán szempontokat. A kultúrára továbbra is a maradék-elv alapján jutottak források. De nem látszott a városról való gondolkodás komplex, rendszerszemlélete sem. Ezt kívántam akkor összefoglalni.

*

Városról - társadalomról - kultúráról* (*egy új paradigma – és néhány gondolat*)

Bevezetésül előre kell bocsátanom néhány fontos szempontot, amelyek befolyásolták, illetve korlátozták a dolgozat tartalmát és mélységét. **a)** Mivel idő és dokumentumok hiányában nem áll módomban a szükséges elemzéseket elvégezni és az írás terjedelme is kötött, ezért kénytelen vagyok gyakran tézisszerűen, illetve hipotetikusan fogalmazni. **b)** Bár a felkérés pragmatikus koncepcióra s nem diagnózisra szólt, a megértés miatt némelykor elkerülhetetlen egy-egy elméleti indoklás, illetve várospolitikai esemény, döntés vagy jelenség kifejtése. **c)** A dolgozat vállalt feladata szerint a város egészének, illetve társadalmi és kulturális szférájának működ/tet/ésére, fejlesztésére tesz javaslatokat.

1. A város és fejlesztése

Az egész problematika kulcsa ebben rejlik, itt szükséges leginkább részletesen tisztázni gondolatainkat, mert ennek eredménye utat jelöl részkérdéseink megválaszolásához is.

a) Minden település az ott élő emberektől, s nem tárgyi világtól – épületeitől, utcáitól – lesz település. Az alkotó ember épít magának falut, várost, vagy épp' azt elhagyva teszi kihalttá faluját (ld. Gyűrűfü). Az elnéptelenedett falu már nem település, csak holt téglahalmaz. E felismerés birtokában született meg a '80-as években a település-szociológia és a művelődéskutatás mezsgyéjén dolgozók nyelvében a település népességmegtartó ereje helyett a "*népesség településmegtartó*" ereje. S hogy ez nem nyelvi játék, bizonyítják elhaló-kihaló aprófalvaink.

Értelmes és polgárait szolgáló városfejlesztési koncepció tehát elsősorban az ott élő emberek fejlesztését, másodsorban életminőségük – objektív feltételrendszerük – javítását jelenti. Ez az új paradigma: a *humán-szemponutú településfejlesztés*, amely a konkrét ember konkrét – de nem partikuláris – igényeire; érdekeire reagál. (Nem véletlenül írt *Szelényi Iván* már '73-ban a humán dimenzióról a városépítészetben.) E paradigma fejről a talpára állítja a fejlesztési elképzeléseket: az eddig céllá magasztosult technikai-műszaki fejlesztések – helyükre kerülve – az embereket szolgáló eszköz-értékű tervek lesznek. Ennek konzekvens végiggondolása be fogja bizonyítani, hogy ez nem gondolati játék, hanem más nézőpont.

E paradigma másik pillére; hogy jóléti társadalom - s így lakóhelyén jó életérzésű állampolgár - nem csupán sok pénzből, hanem *tőke és kultúra (tudás) szorzatából* lesz, amely kultúra nem egyszerűen iskola és színház (de az is), hanem az ember létezmódja, minden (helyi) társadalom szerves komplexitásának egyik szférája.

Paradigmánk értelmében Szeged – amely ráadásul büszkén deklarálja magát regionális kulturközpontnak – városfejlesztési koncepciója elsősorban humánkonceptió kell, hogy legyen, s csak másodsorban – eszköz jelleggel – műszaki-városépítési koncepció.

* Megjelent a SZEGED c. folyóirat 1994. júliusi számában

b) Városfejlesztő gondolkodásunk kiegészítő eleme a társadalom- és településszerkezet metszéspontjainak elemzése, tanulságainak felhasználása. Ez két dolgot jelent:

- Egy nagyváros – mint Szeged is – lakóövezetekre tagolódik, amelyek más-más lakásminőséget s így életminőséget jelentenek. Ezek feltárásával; a szükséges lakóövezeti rehabilitációval veszélyes, a város egészére kiható slumosodó és szegregációs folyamatok előzhetők meg:

- Másrészt: Szeged maga is helyi társadalmakból áll, némelyikük – elsősorban a csatolt községek – fejlett identitással, kultúrával, sajátos életmóddal bírnak. Az ott élők nagy hányada ritkán, vagy alig mozdul ki e keretektől – számukra ez az élettér.

E két reláció azt jelenti, hogy *a várost nem lehet homogén egységként kezelni*, hanem differenciált, egyes városrészek önálló egységként értelmezett fejlesztési koncepcióit kell integrálni Szeged városfejlesztési koncepciójában:

c) Végül a koncepciónak képesnek kell lennie a – sokkal "lágyabb" határokkal elválasztott – *ágazatok harmonizált, koordinált megjelenésére*. Ennek hiányát mutatja pl. az általános iskolák közművelődési funkcióval ellátása a városfejlesztési és kulturális koncepcióban, miközben a legkorábbi oktatási koncepcióból hiányzik.

Mindez felveti egy másfajta tervezésmetodika szükségességét: 1. Nem engedhetünk a rossz döntéseket kiváltó időkényszereknek: el kell végezni a szükséges feltáró elemzéseket, s ezekbe be kell vonni a szakmák legjobb helyi és országos képviselőit; 2. Ezen információk birtokában olyan tervezőmunkát kell elindítani, amely a város szerves egységére figyel, képes összhangot teremteni a település- és társadalomszerkezet, valamint az 'egyed-ágazatok követelményei között.

2. Város és társadalma

Ha a városfejlesztés ott élő polgárai életminőségére figyel, látnia kell, hogy az állampolgári lét – tehát az ember társadalmi-politikai – szféráját is fejleszteni kell. Ez az a probléma, amely eddig – szándék és/vagy képesség híján? – teljességgel kimaradt a közgondolkodásból. Természetesen magam sem az egyéni partikularitásokra gondolok, hanem egyrészt a már korábban említett városrészek, helyi társadalmak szélesebb hatáskörű önkormányzására, másrészt a civil szerveződések támogatására.

a) A mai szegedi önkormányzás sajátos elemei a csatolt községek részönkormányzatainak léte és működése. Ezek fejlesztéséről van szó. Önkormányzat és állampolgár viszonyában ugyanis más minőség jön létre egy meglehetősen differenciálatlan közgyűlés-képviselő dichotómiában, mint egy differenciált, többlépcsős véleményező, döntéselőkészítő, netán helyi döntést hozó érdekérvényesítő fórumrendszerrel.

Ezért érdemesnek látszik megvizsgálni, milyen fokozatokkal és milyen módon lehet városi részönkormányzatokat (kerületeket?) létrehozni, és milyen funkciókkal, jogosítványokkal bírnak.

A már meglévő részönkormányzatok minőségi – vagyis hatásköri – fejlesztése viszont szükséges és lehetséges. Jelenleg igen korlátozott hatáskörrel működnek, legitimitásuk bizonytalan (hiszen egy esetleges falugyűlés "választotta" őket nyilvánosan), a helyi társadalmat érdemben befolyásoló döntéshez nincs eszközük. Létük alig több, mint a helyi képviselő tanácsadó-véleményező testülete: pávatoll a – néhol zsíros – kalapon.

Ezzel szemben egy legitim – tehát szabályos népszavazással megválasztott – helyi testület jogkörét legalább két körben növelni kell:

- a városrészi alap szuverén fölhasználása;
- a helyi hatáskörű intézmények működési, személyi kérdései.

Természetesen ez a formailag közigazgatási, tartalmilag azonban mélyen társadalmi-politikai fejlesztés szigorúan megkívánja az előzetes és a bevezetés alatti jogi-közgazdasági-szociológiai stb. elemzéseket, azok vitáját. A város által való kezdeményezése és működtetése

a város számára presztízst és bizonyos mértékben felelősségcsökkenést, a helyi társadalom számára pedig növekvő identitást és felelősséget ad, s egyúttal segít a csatolt községeknek eldönteni önállósodási dilemmáikat.

b) A társadalomfejlesztés másik iránya a *civil szerveződések segítése*. Ennek formái az alábbiak:

- Olyan pénzalap létrehozása, amely – pl. közalapítványi formában – pályázati rendszerben támogatja közvetlenül a non-profit civil szervezeteket.
- Az önkormányzati intézmények infrastruktúrájukkal (terem, világítás, fűtés) támogassák a szerveződő és más működő csoportosulásokat. Ennek intézményi költségvetési ellensúlyozása önkormányzati felelősség.
- Olyan humán képzési formák támogatása a felnőttképzésben, melyek nem közvetlen munka-lehetőséget, hanem "csak" állampolgári készségek-képességek fejlesztését adja, pl.. a közművelődési intézményekben, illetve a gimnáziumokban fakultációként művelődésszervező, közösségfejlesztő; szociális asszisztens stb. képzések. Népfőiskolai analógiára különböző "polgárképző" formációk (szabadegyetem, téli iskolák stb.) szervezése.

A fentiekhez két gondolat: 1. Rendkívül fontos mindezek projektszerű (összehangolt, perspektivikus) kidolgozása; 2. Elképzelhető mindez a korábban jelzett közalapítványi működtetésben, finanszírozásban.

c) Végül szólni kell a társadalmi-politikai szféra szövetéről: *a helyi nyilvánosságról*. Amit az önkormányzatnak feltétlenül meg kell tennie, az saját működésének és információinak részletes és közérthető közreadása. Meg kell teremteni a különböző bizottságok és irodák munkájának nagyobb nyilvánosságát, mert – mintegy régi reflexként – indokolatlanul sok téma tárgyalása és döntése marad a testületi és irodai homályban.

Eldöntendő, hogy az önkormányzat meg akarja-e teremteni – merthogy kívánatos volna! – saját fórumát, egyfajta közszolgálati városi sajtót (televíziót vagy mást), vagy teljesen lemond róla. Ez esetben – mely nem bölcs megoldás – meg kell vásárolnia saját nyilvánosságát.

3. A humán szféra elemei

Ha paradigmánk operacionalizálását próbáljuk most végiggondolni, az alábbiakra jutunk. Az ember fejlesztése jelenti:

- fizikai állapotának karbantartását; regenerálását;
- a társadalmilag releváns tudások permanens átadását;
- mindennapi életproblémái megoldásának segítését.

(Nem véletlenül kapott 1979-ben *Theodor W. Schultz* amerikai közgazdász Nobel-díjat azon gondolataiért, amelynek összefoglalója a *Beruházás az emberi tőkében* című műve. A díj átvételkor mondott előadása legfőbb mondanivalójaként maga is azt tartotta: "*a népesség minősége és tudása számít igazán*".)

A felsorolt feladatok megoldására a társadalom már kialakította kettős intézményrendszerét: az állami és önkormányzati fenntartású egészségügyi, szociális, oktatási, közművelődési és művészeti intézményeket, valamint a hasonló funkciójú civil szervezeteket. Egymást kiegészítő munkájuk lehet csak garancia a problémák kezelésére. A humán szféra fenti ágazatainak funkcionális működésével szemben az alábbi szempontoknak kell érvényesülni:

a) Csökkenteni kell a merev ágazati határokat, sőt, *támogatni kell a rokon humán tevékenységek ellátásában*. Ahol lehet, komplex, többfunkciós intézményeket kell létrehozni. (Elméleti előzmények az általános művelődési központoknál találhatóak.)

b) Talán túlzásnak tűnik, hogy itt említsem a lakásproblémát, de véleményem szerint várospolitikai szempontból ez elsősorban szociális kérdés, másodsorban kultúrpolitikai eszköz (az értelmiség letelepítése), s csak harmadsorban jelenik meg piaci-gazdasági jelenségként. A várospolitika döntő kérdése, hogy rendelkezünk-e a külső övezetekben – s nem a Bel-

városban – megfelelő *differenciált szociális célú lakásállománnyal*. Ez az emberi tőke minőségének egyik fontos faktora (ld. Th. W. Schultz).

c) Kiemelkedő szerepe van a társadalmi tudás közvetítésében az általános iskoláknak, hiszen a *teljes esélyegyenlőség* biztosításának első intézményei. Felül kell vizsgálni, hogy a szegedi iskolákban túlburjánzott korai – már 1. osztálytól élő – tagozatos képzések mennyire befolyásolják ezt az esélyegyenlőséget, az iskolák "átjárhatóságát", általánosságát. Bizonyos, hogy az egyébként kívánatos tehetséggondozásnak nem ez a követendő útja: Az oktatási koncepció is szól a gimnáziumi képzés lehetőségeinek növeléséről, hiszen ezek az intézmények adják a konvertálható tudást az egyén számára. Ennek, szükséges aránya és elérési módja nem lehet bizonyítatlan állítás, óhaj vagy rögtönzött ötlet által megfogalmazott, hanem a feltárt társadalmi és helyi szükségletekből logikusan következő program.

4. Város és kultúrája

Egy kulturális koncepció három egyenrangú feladat egyidejű végrehajtásával érhet el eredményt:

a) A város mindennapi *fizikai kultúrája*. Nem véletlenül kezdem az egyenrangú feladatok közül mégis a kevésbé egzakt mindennapi kultúra tartományával. Egy település szellemisége, kultúrája nem a színházban és az iskolában kezdődik, hanem pl. ott, hogy miért van a városháza hangulatos ebédlőjében a barnára pácolt faburkolat mellett filléres korallpiros villanykapcsoló, madzagos lehúzó a WC-ben, miért piszkosak és teleragasztottak a városi buszok, miért nincsenek esztétikus "városkapuk" stb. Ez a fundamentum – mindennapi környezetünk rendezettsége, kulturáltsága (fizikai-erkölcsi állapota), amelyre építkezni lehet és kell.

b) Másik feladatunk, hogy polgáraink szolgálatára kialakítsuk a *kultúraközvetítő intézmények* teljes rendszerét, amelyek "lefedik" a település-, társadalom- és kultúraszervezet szükségleteit. Vagyis: a ma még ellátatlan övezetek közösségi-művelődési igényeit ki kell elégíteni. Ez az önkormányzat szolgáltató funkciójából eredő kötelesség.

c) Végül – de egyáltalán nem utolsósorban –, olyan *minőségelvű kulturális és értelmiségpolitikára* van szükség, amellyel Szeged közvetlen és hatékony kommunikációra lesz képes a fejlett világgal. Ezt szolgálja a megfelelő bérrendszer, lakásállomány, finanszírozási rendszer, s valamennyinek előfeltétele: megváltozott várospolitikai norma- és értékrendszer.

A felsorolt hármass feladatkör megvalósításának igényét nem holmi széplelkűsködés vagy kultursznobéria motiválta. Ne feledjük: ha egy ország gazdagságát polgárainak gazdagsága jelenti, igaznak kell lennie a szellemi szférára is! Nemzetközi tapasztalat és a kultúrafinanszírozás örök érve az, amit a közgazdasági irodalom externalitásnak hív; a kultúrába befektetett pénzek, a kulturális fejlesztések haszna áttételesen, máshol csapódik le. Ez az externalitás legjobban regionális és lokális szinten mérhető. Látványos bizonyíték a kulturális turizmus, számtalan kitűnő példa van Európában, amikor régiók s városok erre építve indítottak el jelentős gazdasági váltást. Talán nekünk is ebben kellene gondolkodnunk.

Európában és a világban nagyon felgyorsult a városok versengése, óriási munkával próbálnak a nemzetközi gazdasági és kulturális piacon olyan imázst teremteni, amely odavonzza a nagy multinacionális vállalatokat. Montrealban például külön egység több tucat emberrel dolgozik azon, hogy a város arculatát (a lobogóktól az útjelző táblákig) kidolgozza, városszlogent gyártson. Mindenféle felméréseket készítenek arról, hogy a tőke, az üzletemberek milyen motívumok alapján választották Montrealt, és miért részesítették előnyben pl. Torontóval szemben. Ezekből a felmérésekből kiderült, hogy az adott városnak milyen oktatásügye van, milyen a kulturális kínálat; mennyire lehet abban a városban jól élni, mert a gazdasági szféra választásában az is fontos; hogy hova jönnek: *a város kulturális élete, kínálata, választéka, hangulata – charmeja*. Mindennek fontosságát több nemzetközi felmérés egyértelműen bizonyítja.

Ezért fontos a városi szinten nagyon átgondolt, legkorszerűbb marketing módszereket is felhasználó kulturális politika. Ennek modelljéül a franciaországi, németországi gyakorlatban kikristályosodott legáltalánosabb európai, úgynevezett *menedzser típusú kulturpolitikát érdemes választani*, mert ez épül szervesen a hazai tradíciókhoz. Ennél liberálisabb modell ma még - örökségünk miatt - idegen, s ezért megvalósíthatatlan lenne. Ebben a modellben az önkormányzat tulajdonosként közvetlenül segíti és befolyásolja a helyi kultúra alakulását, de nem az államszocialista "ügyvezető" magatartással; hanem a mecénás-elemekkel színezett befolyásoló-támogató attitűddel.

Ami pedig a kultúrafinanszírozás operatív technikáját illeti, arra nézve célszerű a döntési mechanizmust kivinni az önkormányzattól valamilyen közalapítványi formába, ahol szakemberek teszik hitelessé a döntéseket. Tartalmi normaként az intézményfinanszírozás helyett a feladatfi- nanszírozást kell érvényesíteni.

5. Önkormányzati funkciók, szerepek

A mai önkormányzat képviseleti és hivatali eleme szerepzavarral küzd: egyszerre végeznek többet és kevesebbet funkcionális kötelességükből. A közgyűlés és bizottságai olyan döntéseket is hoznak, amelyeket a külső szakértői fórum is. megtehetné, pl. a Kulturális Alap szétosztása. Ezzel szemben alig foglalkoznak stratégiai kérdésekkel.

De a hivatal szerepzavara is látható: mert ha a népjóléti iroda – természetesen – nem ad injekciót betegeknek, úgy érthetetlen a közművelődési iroda könyvnapi operativitása is. Miért tartanak akkor intézményeket?

Fontos tehát e két elem szerepértelmezése és funkcióinak tisztázása. A differenciált társadalmasítás jótékony hatással lenne az önkormányzat működésére, megítélésére. (Egyébiránt jelzés értékű az a tény, hogy a közigazgatási iroda a városháza reprezentáns főépületében, a kulturális iroda pedig a – szimbolikusan is – szürke melléképületben van. Ez ugyan véletlennek látszik, valójában önkormányzati értékrendszerrel árulkodik.)

Befejezés helyett

Összegzésül az alábbiakat ajánlom megfontolásra:

a) Előfeltételként minden szinten értelmezni és tudatosítani normaként a városról való másképp-gondolkodás tartalmát, konzekvenciáit, különös tekintettel az önkormányzat képviseleti és hivatali személyeire.

b) Felül kell vizsgálni az eddig elkészült városi koncepciókat, s korrekciójukat elvégezni az "új" paradigma alapján. Ez a munka folyhat az egésztől a részek felé haladva, de párhuzamosan is – folyamatos szinkronizálással.

c) Ami azonban már megtehető, azt tegyük meg: meg kell határozni azon feladatok körét, amelyek korrekciós munkái a koncepcionálással párhuzamosan elkezdhetők, pl. önkormányzati szerepértelmezés, kultúrafinanszírozási modellezés stb.

* * *

Mindaz, amit sikerült időben és terjedelemben e dolgozatba beszorítani, nem több, mint egy *emberközpontú városszemlélet* vázlatos leírása és néhány, jobbára jelzés értékű utalás konkrét irányokra, feladatokra. Mégis úgy vélem, koherens városfejlesztési gondolkodás elindításához elegendő muníció.

1994. január

1993 őszén megtörtént az addig elképzelhetetlen: a kulturális bizottság elnökének egyéni indítványára a város közgyűlése visszaadta a teljes épületet a Bartók Béla Művelődési Központnak. Kétségtelen, hogy ebben a kaszinó üzleti kudarcai is közrejátszottak. Mindenesetre ott volt a hatalmas lehetőség az intézmény előtt, hogy – kihasználva teljes újraindulás lehetőségét – elméletileg is átgondolja küldetését, funkcióját, és tudatos szakmai lépéssorral vezesse vissza magát a város kulturális életébe. Az alábbi írás ennek szempontjait vette sorra – remélhetően általánosabb érvénnyel.

*

Szempontok egy művelődési szervezet fölépítéséhez

- 1. Milyen távra gondolkodjunk?**
- 2. A helyzet**
  - 2.1. Az adott település társadalmi-kulturális és intézményi állapota és szükségletei (szociológiai megfontolások)
    - 2.2.1. Belső intézményi állapotok (intézményi szerkezet, személyi és tárgyi kondíciók)
    - 2.2.2. Az épület mérete, térszerkezete, karaktere
- 3. A szükséges és lehetséges funkció(k) megfogalmazása és bővebb értelmezése** (kitalálni és "megálmodni" a házat)
- 4. A közvetített kultúrataralom (kultúraelméleti megfontolások)**
  - 4.1. *Tartalmi érték- és normarendszer*
  - 4.2. *Intézményi miliő (funkcionalitás és esztétikum)*
    - 4.2.1. Terek nagysága, aránya, hangulata
    - 4.2.2. (Belső)építészeti szükségletek
    - 4.2.3. Berendezés, felszerelés
- 5. Konkrét tevékenységszerkezet**
  - 5.1. *Programszerűség és/vagy társasági-közösségi hely?*
  - 5.2. *Végiggondolandó dimenziók:*
    - 5.2.1. Használói életkor
    - 5.2.2. Művészeti ágak, műfajok
    - 5.2.3. Formák és módszerek
    - 5.2.4. A házon kívül...
    - 5.2.5. Térhasználat stb.
  - 5.3. *Kit és mit engedünk be a házba?*
    - 5.3.1. Iroda vagy szellemiség?
    - 5.3.2. Milyen típusú szervezet, program, klientúra?
    - 5.3.3. Bérleti feltételek, normatívák
- 6. Működés – működtetés**
  - 6.1. *A szervezet*
    - 6.1.1. Milyen tudások kellenek?
    - 6.1.2. Szervezeti létszám és struktúra (mi és ki kell?)

- 6.1.3. Munkakör- és szerepértelmezés egyéneenként és szakmacsoportonként
- 6.1.4. Munkakörülmények és elhelyezés ergonómiai-szakmai-emberi szempontjai
- 6.1.5. Kooperációs és döntési mechanizmusok
- 6.2. *A tárgyi világ*
  - 6.2.1. Berendezés, bútorzat, világítás stb.
  - 6.2.2. Technikai szükségletek (hang, fény, dekor...)
  - 6.2.3. A kialakítás fokozata, lépéssora
- 6.3. *Finanszírozás*
  - 6.3.1. Költségvetési lehetőségek, ill. törekvések
  - 6.3.2. Pályázatok, együttműködések
  - 6.3.3. Ár- és díjbevételek
    - 6.3.3.1. Közvetlen (pl. tanfolyami díj, belépőjegy)
    - 6.3.3.2. Közvetett: szponzorálás és mecenatúra (: kulturális menedzser)

7. Szintetizálás

1995. február

A második önkormányzati ciklust a szakma abban a naiv hitben kezdte, hogy esély van egy bürokratikus struktúra lebontására. A tápéi művelődési ház vezetőjeként tett kezdeményezésemet a szóbeli egyeztetések után az alábbi irat elkészítése követte, amelyet a három település képviselője és a Bartók igazgatója írt alá. Címzettje a polgármester volt.

*

Az algyői, szőregi és a tápéi művelődési ház önállósításáról

1973-ban a közvetlen városkörnyéki településeket Szegedhez csatolták, s az ott működő művelődési házakat is összevonták egy hálózatba. Fenti intézmények jelenleg a Bartók Béla Művelődési Központ (BBMK) tagintézményeként működnek. A szakmai integrációnak elnevezett összevonás akkori indoka a lehetséges párhuzamosságok (programok, rendezvények) kiküszöbölése volt.

Az eltelt időszak egyértelműen bebizonyította ezen érv hamisságát, hiszen a városrészek társadalma más és más szerkezetű, minőségű és igényű, így kultúraközvetítő intézményének is más és más a tevékenységszerkezete, működése.

E felismerés nyomán jelentek meg a nyolcvanas évek végén a hálózatban az önállósodási törekvések, s lett 1992-ben részben önálló intézmény a Bálint Sándor Művelődési Ház, (Új-szeged), a Móricz Zsigmond Művelődési Ház (Szentmihály és Gyálarét) és a Petőfi Sándor Művelődési Ház (Kiskundorozsma).

Javaslatunk arra irányul, hogy a város – elismerve korábbi döntése értelmét és jogosságát – e megkezdett folyamatot konzekvensen vigye tovább és intézményeinket hasonló módon váltsa ki a még meglévő központosított rendszerből: adja vissza 1973-ig meglévő jogi önállóságát.

Indokaink az alábbiak:

1990-ben a parlamenti választásokkal plurális politikai rendszer jött létre, amely lehetővé teszi a társadalom demokratikus működését s e demokratizmus fejlődését, fejlesztését. Ebbe azonban a **kultúra demokratizálása** is beletartozik, vagyis az, hogy a helyi társadalmak kapják meg a beleszólás lehetőségét az őket szolgáló intézmény működésébe. Javaslatunk egyébként szinkronban van a szegedi önkormányzati szerkezettel, nevezetesen: ahogy a csatolt települések létrehozhatták rész-önkormányzatukat, ezzel analóg a helyi intézmények önállósodása.

Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy az önkormányzatiság szellemében a *művelődési ház* – az általános iskolához hasonlóan – *alapellátó intézmény*, amely a település polgárainak iskolán kívüli közösségi-művelődési igényeit szolgálja. Ezen elvi alapon van joga az ott élőknek saját érdekeik érvényesítése miatt beleszólni az intézmények működésébe. E folyamat végcélja a teljes társadalmassítás. Helyi társadalmaink azonban ma még – szociológiai vizsgálatok bizonyítják – alig strukturáltak, érdekkifejező és -érvényesítő szándékaik és képességeik gyengék, gazdasági kondícióik csekélyek és kialakulatlanok. Ezért a teljes társadalmassítás csak perspektíva és nem mai cél.

Javaslatunk legfőbb értelme azonban éppen az, hogy a részben önállóság *szükséges és elégséges* lépésével elhárítsuk azt a jogi akadályt, ami megakadályozza az érdemi beleszólást.

A mai szervezeti formában ugyanis valódi helyi érdekérvényesítés nem lehetséges. Megértése a BBMK szervezeti és működési szabályzatában (szmsz) rejlik.

Az szmsz értelmében a tagintézmények vezetői nem rendelkeznek munkáltatói jogokkal és nem jogosultak cégszerű aláírásra. Ugyanakkor felelősek a "rájuk bízott intézmény anyagi, szakmai, erkölcsi minőségéért... az intézmény rész költségvetésének betartásáért, a rájuk bízott vagyon használatáért, megőrzéséért és növeléséért". Az ezekhez járó jogosítvány pedig mindössze annyi, hogy szakmailag önállóak. Minden lényegi döntés az igazgató kezében van: a tagintézmény vezetője nem dönthet a főállású státuszok betöltéséről, költségvetését és minden munkajogi kérdést csak véleményezhet, anyagi kötelezettségvállalással járó szerződést nem köthet.

Lényeges szempont, hogy a jelzett *kötöttségek* nem vezetői szubjektív eredményei, hanem *a szervezeti modell törvényszerű következményei*: hat intézmény az önkormányzat előtt egy költségvetésként, egy intézményként és egy igazgatói felelősségként jelenik meg. Teljesen természetes, hogy e rendszerben az említett igazgatói jogok már lejjebb nem adhatók, mert attól az eszközrendszerrel válna meg, amely alapján az önkormányzat egyszemélyi felelősé tette.

Ez a szervezeti logika viszi *kényszerpályára* a tagintézményi működést: szükségleteink és költségeink beleolvadnak az egészbe. Ettől válnak a tagintézmények nehézkessé, bürokratikusá, immobillá. Ilyen háttérfeltételekkel a tagintézményeknek nincs valós mozgásterük, nem partnerek a helyi gazdasági szférában, ezért alacsony hatékonyságú a kultúra helyi menedzselésében, finanszírozási és egyéb források feltárásában és hasznosításában végzett munkájuk. Ez konkrét veszteséget jelent, tipikus esete az "elmaradt haszon" fogalmának.

Mindez természetesen az intézmény, a benne dolgozó s végső soron a kultúra presztízsét csökkenti, ez pedig már a művelődési folyamat "elmaradt haszna". S ha a tagintézmény ilyen kötöttségek között működik, a helyi társadalom érdekérvényesítési lehetőségei igen korlátozottak. (Ad absurdum: a helyi intézmény vezetőjével szembeni elégedetlenségének még a rész-önkormányzat sem tud érvényt szerezni, mert a munkáltatói jogot nem az önkormányzat, hanem a BBMK igazgatója gyakorolja.)

Eddigi érveink alapján úgy látjuk, *önálló jogi személyként, garantált szervezeti alapfeltételek ismeretében és birtokában tud a helyi művelődési ház tervezni és szervezni: méltó partnere lenni a helyi társadalomnak*. Ezt bizonyítja a már önállósult művelődési házak működése, s nem látjuk be, miért épp' Algyő, Szőreg és Tápé művelődési házainak kellene a központosítás áldozatainak maradni.

A végrehajtás javasolt időpontja: 1995. július 1.

Javaslatunk költségvetési kihatása nem jelent olyan terhet, mint amekkora szakmai és társadalmi haszna lenne bevezetésével. A tagintézmények személyi feltételei már adóttak, csak Szőregre kellene még egy szakalkalmazott. (...)

Úgy véljük, a három település mintegy 17 ezer lakója művelődési-közösségi igényeinek racionálisabb, optimálisabb ellátásának érdekében megérdemli a várostól ezt a tehervállalást.

1995. február

Előbbi beadványunk a három intézmény önállósítására nem nyerte el a városvezetés tetszését. A szűk fiskális észjárás ismét győzött a helyi társadalom és a kultúra szempontjai felett. Az elutasító levélre – némi konzultáció után – mégsem küldtük el az alábbi választ.

*

Egy el nem küldött válasz

Tisztelt Polgármester Úr!

Köszönettel vettük válaszát a három művelődési ház önállósításáról szóló javaslatunkra. Azt azonban mélységesen sajnáljuk és hiányoljuk, hogy a felsorolt politikai-társadalmi, pénzügyi és szakmai **érveinkre** nem érvekkel, hanem **ítélettel** válaszolt. Ráadásul olyan ítélettel, amelyet nem tartunk elfogadhatónak. Engedje meg, hogy röviden megindokoljuk:

1. Ön többletkiadást említ akadályként, miközben a 17547/1995. ikt. sz. 1995. évi költségvetési javaslatban így fogalmaznak: "A közalkalmazottakra vonatkozó 1995. évi ... központi költségvetés itt az előző évinél már nagyobb arányban vállalja át a kötelezettségeket, de a többletköltségek megtérítése itt sem 100%-os." Ez – ha hasonló a köztisztviselői bérek fedezeti arányához, amit valószínűnek tartunk – kb. 90% lehet. Vagyis: az önkormányzatnak mintegy 50-60 ezer forint pluszterhet jelent. Úgy véljük, ennyi még egy 5 millióra tervezett Polgármesteri Alapból is kitelik.

2. De ha már a pénzügyi érvek a legfontosabbak, szabadjon felhívnom figyelmét a *Javaslat* 2. oldalán elemzett "**elmaradt haszon**" fogalmára. Ennek végiggondolása bebizonyítja, hogy a jelenlegi szervezeti modell lehetetlenné teszi a művelődés pénzügyi menedzselését (költségvetésen kívüli források feltárását, hasznosítását), valós mozgástér hiányában a mindenkor költségvetésre utaltan az igényelt összegnél lényegesen több az így elmaradt haszon. Ettől lesz drága a működés, ettől válik alacsony hatékonyságú a szervezet, amit aztán majd számon lehet kémi. Ördögi kör ez, melyből csak úgy van kitörés, ha ezt a kb. félmilliót olyan **beruházásként** értelmezzük, amely más kondíciót és pozíciót ad az intézmények **optimális és racionális** működéséhez.

3. Végül a legfontosabb: véleményünk szerint ez elsősorban **politikai- társadalmi** kérdés, ezért ilyen motiváltságú döntést igényel. Miről van szó? Ha 1973-ban az ismert községek Szegedhez csatolásával, s az abból fakadó intézménykoncentrációval nem értettünk egyet – mert reméljük: nem értettünk egyet! –, akkor most Szeged város önkormányzatának elemi **erkölcsi kötelessége** egy ilyen gesztus megtétele, amely nem múlhat néhány tíz- vagy akár százezer forinton. Úgy gondoljuk, ahogy a szülő feladata segíteni gyermekét felnőni, úgy dolgozzanak Szegednek a korábbi hibás politikai gyökerű döntések lebontásával a csatolt települések **rehabilitálása**, felnevelése. Ennek egyik lépcsőfoka intézményeinek önállósítása.

S ha Polgármester Úr *Közélet*-beli interjújában a logika világát hiányolta az önkormányzat világából, okkal kérjük: a válaszában írt "csak"-ot vizsgálja felül, s biztosak vagyunk benne, támogatni fogja javaslatunkat. A logika ugyanis ezt diktálja.

1995. március

A csatolt települések intézményeinek önállósulási kudarca után sokkal élesebb csata következett. A kulturális bizottság felkent elnöke óriási küldetéstudattal hatalmas offenzívába kezdett az intézményrendszer szétverésére. Ez az ő szótárában a kht-t és/vagy az egyesületi kezelésbe adást jelentette. Ekkor kezdeményeztem egy szakmai érdekszövetség létrejöttét. Így alakult meg a Szegedi Művelődési Otthonok Szövetsége, amelynek első ügyvivőjeként azt a megbízást kaptam, hogy választ fogalmazzak a Szövetség nevében egy tervezett újabb "átvilágításra". Az eltelt idő tapasztalatai arra készítették, hogy tisztázzuk végre szakma és hatalom mindenkori viszonyát. A válaszreakció mint cseppben a tenger, úgy mutatta meg az önkormányzat kultúráját a kultúra önkormányzásában: az alábbi anyag beadása után két héttel – mintha mi sem történt volna – váratlanul minden intézményvezető megkapta levélben a vizsgálati szempontokat a szakirodától, hogy rövid határidővel válaszolják meg. Pont.

*

Állásfoglalás

Mottó – magunknak:

*"Mi lesz azokkal, akik a professzionálissá vált tevékenységet
– a népművelést – főfoglalkozásuként űzik?
De kialakult-e a professzió?
A politika 'szolgáló lánya' szakmaként megáll-e a lábán?
Van-e szakma, vagy a politika cselédjeként
– cselédkultúrával – tovább szolgálunk?
Megőrizzük értékeink között az engedelmisséget,
várjuk új urainktól a parancsot és sorsunk jobbrafordulását
– vagy végre felemeljük fejünk,
s kísérletet teszünk önmagunk definiálására."
(Bárkányi Júlia – 1990)*

Mottó – másoknak:

*"A demokrácia a maga politikai konkrétságában,
tehát az intézményi jogokban,
a demokratikus eljárásmódokhoz szükséges szakszerűségben,
a sajátosan ... megnyilvánuló ésszerűségben,
és a ... beállítottságokban, észjárásokban érhető tetten.
Minden olyan esetben, amikor a demokráciától kéretik számon
valamely bürokratikus szakszerűség
vagy technokrata ésszerűség, ez mindig feladattévesztésekkel
és végül funkció-vesztésekkel jár,
és – az esetleges szándékoktól eltérően – nem növekszik,
hanem csökken a demokrácia
(Gombár Csaba – 1983)*

Szövetségünk megtárgyalta a *Szempontok a közművelődési intézményhálózat helyzetének áttekintéséhez* c. dokumentumot és az ezzel kapcsolatos információit. Mindezek ismeretében az alábbiakat ajánlja a Kulturális, Közművelődési és Sportbizottságnak, ill. minden illetékesnek megfontolásra:

I.

1. Közismert tény, hogy az előző Kulturális Bizottság 1991 őszén elhatározta a teljes közművelődési intézményrendszer átvilágítását. Az anyag 1992 áprilisára elkészült, s két lé-

nyegi megállapítást ill. javaslatot tett a jövőbeni működésre: **a)** a Bartók Béla Művelődési Központ (BBMK) hálózata "túlzottan centralizált, ...nehezen mozduló rendszer", ezért szükséges a hálózat lebontása és "többfokozatú" önállósítása; **b)** több intézmény sürgős felújításra szorul, melynek finanszírozására a közgyűlési határozattal a BBMK-nak megítélt Schilling-féle bérleti díj 60%-át vélte fedezetnek.

Jól tudjuk, hogy az első javaslatból annyi lett, hogy a Bábszínház és három művelődési ház kivált a hálózatból, de a többfokozatú lebontás ezen a ponton megállt (s ma a továbblépéssel szemben inkább visszalépési szándékok érezhetők).

A Schilling-bérleti díj sorsa pedig ismert: a BBMK és hálózata az összegnek csak töredékét kapta meg (Algyői Faluház – 1 millió, Csanádi utcai épület tervezési költsége – 500 ezer), minek következtében több intézmény mára fizikailag teljesen lemállott, felújításuk ma sokkal többbe kerül – igaz, nem is ígéri senki (ld. ez évi költségvetés).

2. Az is közismert tény, hogy Szeged önkormányzatának van Közgyűlése által elfogadott – tehát hatályos! – kulturális koncepciója, amely több helyütt is, de külön fejezetben is foglalkozik a közművelődéssel, annak intézményrendszerével, s több önkormányzati feladatot megfogalmaz. Csak néhány példa:

- "A művelődési ház hálózat intézményei korszerűtlenek, többségük jelentős felújításra, illetve átépítésre szorul. Technikai felszereltségük elavult. ...Különösen fontos a művelődési ház felújítása, illetve újjáépítése azokon a területeken, ahol ez az egyetlen közművelődési intézmény."
- "Az önkormányzat középtávon nem szándékozik kulturális intézményi keretben működő funkciót megszüntetni. Feladatának tartja az alapellátást szolgáló közművelődési intézményrendszer reorganizálását illetve kiépítését."
- "Az önkormányzat tehát feladatának tekinti, hogy a város alapvető közművelődési igényeihez megteremtse az anyagi, tárgyi és személyi feltételeket."
- "A finanszírozás elvei kapcsán nem szabad figyelmen kívül hagyni a fenntartási költségek inflációkövető biztosítását, valamint a feladatfinanszírozás elvét."
- "Olyan művelődési házi modellt szorgalmaz, amely...a már kialakult szakmai függetlenség mellett egyre önállóbb gazdálkodást folytat, ...munkája révén szerzett bevételét szabadon felhasználhatja."
- "Rendszeres találkozók a közművelődési intézmények vezetőivel (Közművelődési Fórum, Kulturális Érdekegyeztető Tanács)."

S még sorolhatnánk azokat a példákat, amelyeket, ha végiggondolunk, tárgyilagosan – és sajnálattal – megállapíthatjuk: mindezekből eddig *semmi nem valósult meg*. Még az se, ami nem kerülne pénzbe.

Összegezve a vizsgálat és a koncepció együttes tartalmát és ennek konzekvenciáit láthatjuk, hogy ezek *racionális* és *szakszerű* fejlesztési javaslatokat tartalmaznak. Ezek megvalósulása azonban valahol-valamiért megakadt. Az eddigiek alapján két okból is *indokolatlannak tartjuk* a tervezett áttekintést: mert a korábbi elfogadott szakmai javaslatok sem lettek végrehajtva, s mert hatályos rendelet végrehajtása *helyett* történne vizsgálat.

A jelenlegi helyzet tulajdonképpen az, hogy a város és a szakma kapott két kitöltött cseket, amelyeket most az önkormányzat nem akar beváltani, hanem negligálni akarja mindkettőt. Az ügy ezen a ponton pedig már nemcsak szakmai és jogi, hanem *etikai* kérdés is.

Szövetségünk ezért azt kéri és javasolja, hogy a Kulturális, Közművelődési és Sportbizottság *függessze fel vizsgálati szándékát*, s először a két dokumentum elemzését *végezzük el közösen*. Ennek elmaradása ugyanis hiteltelenné tesz minden újabb vizsgáladást, mert annak eredményét és végrehajtási esélyét kérdőjelezi meg.

Felfogásunk szerint – a politikai és gazdasági szférával szemben – a kulturális szféra az, amelyik legnehezebben "mozdítható", leghosszabb idő alatt "válaszol" a befolyásoló szándékokra, s amelyet legkevésbé lehet gyakran és rögtönözve módosítani. A kultúra: *folymat*,

amely a maga öntörvényű, szerves fejlődésében – a maga medrében – hömpölyög. Nem lehet négyévente új medreket ásni, s a folyót elterelni. Lassú, megfontolt, aprólékos, éveken át tartó *konzekvens szakmaisággal* építhető fel egy rendszer, érhető el eredmény. Mi, kultúraközvetítők ezt a folyamat-jelleget tartjuk meghatározónak, amelyben a *kontinuitás*_(f)elismerése előbbre való szubjektív értékítéleteknél.

Ennek bölcs belátását kérjük és várjuk el a város vezetésétől, s méginkább a Bizottságtól.

II.

De ha halasztó javaslatunkat a Bizottság nem fogadja el, s ragaszkodik eredeti szándékához, ebben az esetben az alábbiakra hívjuk fel figyelmüket:

1. Tevékenységünk *szakma*, amely a 60-as évektől kezdve folyamatosan "vetette le" ideologikus szerepét, s vált a 80-as évekre professzióvá, amelynek leginkább interdiszciplináris elmélete kétszintű (főiskolai és egyetemi) *szakképzésben* sajátítható el. (Ennek felismerésé-ként vesz részt, vagy kíván részt venni másoddiplomás szakképzésben Szövetségünk valamennyi intézményének ilyen képzettséggel még nem rendelkező vezetője.)

2. Szakmánk gyakorlásához alapvetően elégséges a főiskolai szakképzettség, de annak vizsgálatához nemcsak a legkvalifikáltabb – tehát egyetemi – szaktudás, hanem ezen belül is ill. ehhez speciálisan a *művelődésemélet és -szociológia professziója szükséges*. Csak ez ad szakmai kompetenciát. A Bizottság viszont (többi "társával" együtt) a Közgyűlés egyik oldal-ágaként funkcionálisan *politikai* – tehát *laikus* – testület, amelynek nem a szakszerűség az elsődleges immanenciája (mint azt valamennyi bizottság személyi összetétele bizonyítja), hanem demokratikus és jogszerű felügyelete, irányítása a nevében jelzett ágazatnak. Ágazati szakszerűségét és *kompetenciáját* pedig nem önmagából, hanem a – szükség szerint – többfokozatú demokratikus *érdekegyeztetés által* nyeri el. Tehát a Bizottság döntéseit az adott szakmákkal való *konszenzus legitimálja* - függetlenül a döntések jogszerűségétől.

Az aktuális Hivatalok szerepe pedig nem több és nem más, mint a weberi *szakszerű bürokráciáé*, amely a döntés-előkészítés és végrehajtás, a mindennapi igazgatás szakszerűségét garantálja.

Ebben a szerepértelmezésben véljük a Bizottság és a Hivatal inkompetenciáját – mint ahogy magunkat viszont pl. politikai típusú cselekvésekben tartjuk inkompetensnek.

Ezért semmi olyan szakmai vizsgálatot *nem tudunk elfogadni*, amelynek végrehajtása, vagy akár csak szempontjainak összeállítása személyileg a Hivatalhoz vagy a Bizottsághoz kötődik. A Bizottság kompetenciája a vizsgálatot kiváltó okok, problémák, kérdések és hipotézisek megfogalmazásáig terjed. Ezekon túl: szakkérdés.

3. Fentiek alapján *Szövetségünk alternatív javaslata* az alábbi:

a) Mivel a jelzett professzió a szükséges – és bizonyos vizsgálati mélységig – elégséges mértékben Szövetségünkben megvan, felajánljuk a Bizottság által felteendő alapkérdésre válaszolni tudó szempontok és módszerek kidolgozását és az (ön)vizsgálat korrekt lebonyolítását, bizonyos pontokon bizottsági tag(ok) kontrolljával.

b) Ha e javaslat elfogadhatatlan, akkor megbízási díj ellenében kérjük fel pl. az MTA Szociológiai Intézet Kultúrakutató Csoportját, vagy más professzionális szervezetet, vagy e feladatra összeálló szakembercsoportot. Ennek finanszírozása – az ügy tételezett fontossága miatt – megoldható a Kulturális Alapból. De mindkét javaslatra érvényesnek tartjuk a szűk időkorlátok feloldását.

*Befejezésül: szándékunk nem több, mint szakmaiságunk hiteles érvényesítése, racionális és optimális feladatellátás állampolgáraink javára, s hogy e konkrét ügyben a magunk módján segítsük az egyébként *jogszerű* döntések *szakszerűségét*. Hisszük, hogy csak e két feltétel együttese, *harmóniája* hozhat a városnak eredményt.*

Ebben mindig partnerek vagyunk.

1998. december

Furcsa fintora a sorsnak, amikor az értelmiségi – akinek immanenciája a kritikai látásmód – politikai tanácsadóvá válik. Mint kiderült, nem is működött, s ez így volt jól. Ennek a két hónapnak egyik első termése ez a kéretlen ajánlás, amely velem együtt vált feleslegessé. Akkor úgy éreztem, az értelmiségi szükségképpen naiv is, mert azt hiszi, a politika az ő valódi szakértelmét kívánja – pedig csak virágnak kell(ett) a zsíros kalapra...

*

Az önkormányzat kulturális stratégiájának főbb szempontjai

Az előttünk álló négy évben több olyan stratégiai kérdés van, amelynek megoldása befolyásolja Szeged kulturális életének minőségét és irányát. Természetesen az általam javasolt szempontok és feladatok saját tervezett tevékenységem kereteit is kijelölik.

I. Kommunikációs paradigmaváltás

Az előző ciklusban a Szeged értelmiségéhez és szervezeteihez való viszonyt az jellemezte, hogy 1. a saját fenntartású intézményeinkkel és a bennük dolgozó alkalmazottakkal feszült, hierarchikus viszony alakult ki; 2. az egyéb szervezetekkel és vezetőikkel pedig érdemi együttműködés nem jött létre, ill. jobbra egy-egy finanszírozási ügy kapcsán.

Ezek alapján feladat/feladatunk kettős:

1. Intézményrendszerünkkel olyan kommunikációs stílust kell *kezdeményezni*, amelyben az alá-fölé rendeltség – jogilag kétségtől meglévő – szempontja helyett az *együttgondolkodó, partneri viszony* domináljon. El kell kerülni a meg gondolatlan és megalapozatlan vélemények, állítások nyilvánosságra kerülését, s ezáltal az intézményi szféra fölösleges hiszterizálását. Az intézmények mindenkori megítélésében a *szakmaiságra* és a *tárgyszerű nyilvánosságra* kell törekedni.
2. Legalább ilyen fontos a fenntartói körön kívül eső értelmiséggel való intenzív kommunikáció, különös tekintettel a felsőoktatási és a művészeti élet reprezentánsaira. Fel kell ismernünk, hogy *kiaknázatlan humánerő-forrás* áll rendelkezésünkre.

Mindkét feladat *aktív és konzekvens pr-munkát* kíván a kulturális élet irányába. Át kell gondolni a mainál nagyobb lehetőséget rejtő Közművelődési Fórum funkcióját, ill. analóg ágazati-szakmai kommunikációs formák lehetőségét. Tisztázni kell a Kulturális Tanácsadó testület, a Kulturális Önkormányzat és a többi meglévő (s majdani) egyéb szakmai testület *döntés-előkészítő folyamatokban betöltött szerepét*. El kell érni, hogy a város által adományozott kitüntetések méltó anyagi megbecsülést is jelentsenek.

II. Kulturális politikánk – kultúrafinanszírozás

E tárgykörben három *összefüggő* problémát kell szinkronban tárgyalni, eldönteni és egymással harmonizálni. A logikai sorrend az alábbi időrendi megvalósítást kínálja:

1. A *Kulturális Koncepció* újbóli elemzése és szükséges korrekciója
2. A *Közművelődési rendelet* megalkotása, amelyre az 1997. évi CXL. törvény 77. §-a kötelezi az önkormányzatot. E törvénybe – bár nem kötelező – célszerű belevenni a Somogyi-könyvtár megyei módszertani funkciójának ellátási feltételeit is.

3. A *Szegedi Kulturális Közalapítvány* létrehozása, amely a helyi kultúra finanszírozásának szakmai erősítését jelenti. Javaslom az eddigi kulturális alap összege mellé odatelepíteni a *művészeti ösztöndíjak* és a *pályakezdő alkotói támogatások* keretösszegeit is. megfontolandó az *együttműködési szerződéssel* történő kulturális támogatások és a *Szeged* folyóirat finanszírozásának átcsoportosítása is (a lap elsorvasztása helyett szellemi átalakítását javaslom). Ezzel párhuzamosan felül kell vizsgálni az együttműködési szerződéseket. (...)

III. A közművelődés intézményrendszere

1. Az önkormányzat által fenntartott 10 közművelődési szervezet meglehetősen zavaros struktúrában van. Közülük egy kht., kettő önálló gazdálkodó, három részben önálló, négy pedig a Bartók-hálózat tagintézménye. Ennek a furcsa rendszernek a rendbetételét a következők szerint javaslom:

a) Az Ifjúsági Ház két és féléves társasági működése pontosan igazolja vissza a szakma mindenkori ellenvéleményét. Mára a kht. többmilliós injektálással is csak mintegy kétharmados alaptőkével rendelkezne. Az eddigi pénzügyi és szakmai információk alapján számomra *egyértelmű az IH szakmai és pénzügyi csődje*. Fontos tisztázni: a kétségtelen vezetői hibák ellenére a lényegi ok magában a szervezeti formában rejlik: nehezen vagy egyáltalán nem mérhető kulturális értékek hatékony közvetítésére nem alkalmas. Ezért – s hogy szakmailag kompatibilis rendszer jöjjön létre – azt javaslom, hogy 1999. július 1-től újra *költségvetési intézményként működjön az Ifjúsági Ház*.

b) A másik feladat a *Bartók-hálózat lebontása*. Ennek szükséges és elégséges mértéke a Heller Ödön Művelődési Ház (Tápe) és a Tömörkény István Művelődési Ház (Szőreg) részben önállóvá tétele. Ez a két intézmény az, amely települési méretei, a helyi társadalom kiépültsége, a szakmai lehetőségek és a szabadabb gazdálkodás miatt érettek az önállóságra.

Fenti változtatásokkal egy szakmailag és pénzügyileg(!) is átlátható, homogén intézményrendszer jönne létre.

2. A közművelődés városi feladatellátása azonban még így sem megfelelő. A város *településszerkezetét* vizsgálva a következő arányokat látjuk: 10-ből 6 intézmény a körtöltésen kívül szolgálja mintegy 26 ezer fő igényeit, Újszeged 18 ezres népességének mindössze egy – városi programokat is szervező – intézménye van, míg a körtöltésen belüli tulajdonképpeni *klasszikus város* kb. 110 ezres népességét mindössze három – ráadásul a Belvárosban, egymás közelében lévő – művelődési ház szolgálja.

Hatalmas *ellátatlan övezetek* vannak a nagykörúton kívül: gondoljunk csak Tarján és Felsőváros 34 ezres lakótelepi népességére, Alsóváros, Móraváros, Rókus régi és lakótelepi területeire. Ez olyan probléma, amely régóta foglalkoztatja a szakmát és az önkormányzatot egyaránt. Mivel új intézmény építésére nincs mód, s talán szükség sem, ezért a probléma kezelésére javasolt megoldáshoz még egy szempontot érdemes átgondolni: a szociális törvény értelmében minden 30 ezer fő ellátására családsegítő központot kell(ene) létrehozni. Javaslatom lényege: a két ágazati igény ellátására olyan *komplex intézmények létrehozását* kellene elkezdeni, amelyben a lényeg épp' a *merev ágazati határok lebontása* lenne az egymással szinkronban folyó és egymásra szervesen épülő közművelődési-közösségi-szociális-mentális munka által.

Ilyen intézményi modell nem ismeretlen a hazai gyakorlatban, s a komplexitás feltétlenül olcsóbbá tenné a működést. Infrastrukturális megoldást a lakótelepeken a felszabaduló iskolai termek kínálnak, mert így rokon funkcióra lennének használhatók. Egyéb területeken is lehet néhány "iroda + klubszoba" méretű helyiséget kialakítani. (Megjegyzem: a Tabán Családsegítő már ma is végezne közművelődési munkát, ha felhatalmazást és némi támogatást kapna hozzá.)

IV. Szakirodai feladatok, illetékességi körök

Mivel itt a hivatali átvilágítás úgyis részletes analízist eredményez, csak néhány szempontot bocsátok előre.

1. A Közoktatási és Közművelődési Iroda *közművelődési csoportja* munkájának megítélésénél látni kell azt a *specifikumot*, amely a városi kulturális programok előkészítésében, lebonyolításában s a személyes részvételben rejlik. Nincs még egy iroda, amelynek munkatársaitól úgy elvárja saját szakmája a személyes jelenléte a városi rendezvényeken, mint e csoporttól. Ez időben és tevékenységben is markánsan eltér a hivatali szereptől. A másik specifikum a kultúra "lágyság" természetéből fakad: egzakt mutatókkal nehéz, néha lehetetlen kimutatni a hivatali (?) munka minőségét. Ezért az itteni vizsgálatokban a standard paraméterek emellett mindenkor fokozottan szükséges a *szakma-specifikus nézőpontok* érvényesítése is.

2. Ugyanakkor kétségtelen tény: a mai irodai tevékenységben több olyan operatív közművelődési-művészeti tevékenység látható, amelynek ellátására ott vannak saját intézményeink. Az eddigi költségkeretekkel együtt átadható pl. a könyvnapi programsor a Somogyi-könyvtárnak vagy akár a Bartóknak, az egyházzenei napok, az Éneklő Ifjúság sorozat, a Daloló-nap átadható pl. a Bartóknak és/vagy a Szegedi Kórus egyesületnek.

Példáim természetesen önkényesek, ezért rendkívül fontos, hogy minden egyes ügyről külön-külön differenciált vizsgálattal döntsünk. Valószínű, hogy az önkormányzat számára fontos vagy őt reprezentáló rendezvényeket meg kell tartani. Ebben az esetben már csak az a kérdés: a rendezvények maradjanak az illetékes előadó munkakörében, vagy kerüljenek át a rendezvény referens(ek)hez. Ez a döntés ugyanúgy alapos elemzést kíván.

3. A korábbi években előfordult, hogy az iroda belső utasításra a szakbizottság jóváhagyása, sőt, tudta nélkül végzett intézményi átvilágítást. Tisztázandó tehát, hogy hol húzódnak az iroda és alkalmazottainak az intézményekkel szembeni jogaik és kötelezettségeik határai, mire adhatnak utasítást, milyen anyagokat kérhetnek, mi a teendő az intézményi beadványokkal. (Ezek egyébként vonatkoznak a bizottságokra és a tisztségviselőkre is.)

1999. január

Politikai tanácsadóként jegyzett második (vita)iratomban ez, amelyben áttekintettem a város kötelezettségeit, valamint a szükséges és lehetséges megoldási módokat. A feljegyzés – mondhatni – magamnak született, sorsában osztozott a többi szakmai gondolatéval...

*

Az Önkormányzat közművelődési feladatainak ellátásáról

A közművelődés feltételeinek biztosítása alapvetően az állam és a helyi önkormányzatok feladata – mondja ki az 1998. január 1-től életbe lépett kulturális törvény. Ezt a feladatot az önkormányzat elsősorban a 10 – különböző formájú és önállóságú – közművelődési szervezet fenntartásával látja el. A 10 szervezet – az Ifjúsági Ház Kht. kivételével – költségvetési intézményként működik.

A város településszerkezetét vizsgálva a következő arányokat látjuk: 10-ből 6 intézmény a körtöltésen kívül szolgálja mintegy 26 ezer fő igényeit, Újszeged 18 ezres népességének mindössze egy – városi igényeket is kielégítő – intézménye van, míg a körtöltésen belüli, a tulajdonképpeni klasszikus város kb. 110 ezres népességét mindössze három, a belvárosban, egymás közelében lévő önkormányzati művelődési ház szolgálja

Ugyanakkor hatalmas ellátatlan övezetek vannak a nagykorúton kívül, gondoljunk csak a legnagyobb lakószűrűségű Tarján és Felsőváros 34 ezres népességére, Alsóváros, Móraváros, Rókus régi és lakótelepi területeire. A feladat tehát évtizedek óta korlátozottan ellátott.

Az ellátás formai kérdései körül évek óta parázs viták zajlanak. Egy bizonyos: az európai társadalomfejlődés és kultúrafinanszírozás tanulságait nem kerülhetjük ki. A liberális (USA, Anglia) és az államszocialista, direkt irányító magatartás között a francia-német-holland gyakorlatban kikristályosodott a *menedzser-típusú kultúrpolitika*, melyet a hazai gyakorlatnak is érdemes követni. Ebben a modellben az állam és az önkormányzat egyrészt tulajdonosként továbbra is közvetlenül segíti és befolyásolja a helyi kultúra alakulását, másrészt növekvő mértékben támaszkodik a civil társadalom erejére. Ez utóbbi együtt jár az állam és az önkormányzat fokozatos kihátrálásával a kultúra finanszírozásából. Az út tehát kijelöltetett. Ennek megvalósulásánál azonban a következő kérdésekkel kell szembenéznünk.

- Mikor fog a civil társadalomban felhalmozódni az a *tőke*, amely át tudja venni az állam és az önkormányzat finanszírozási feladatait? S ha felhalmozódik, mikorra alakul ki az új "tőkésosztály" *mecénás-attitűdje*, s a valódi értékeket felismerő *képessége*?
- Mikor lesz a magyar polgárság olyan fizetőképes állapotban, amikor meg tudja venni - állami, önkormányzati finanszírozás hiányában - a piaci áron kínált értékeket?
- Mikorra fog megszületni az a *civil társadalom*, amelynek igénye van arra, hogy kezdeményező legyen e folyamatban?
- Mikorra fog kialakulni a polgár azon tulajdonsága (szocializáltság, érdekartikuláló és -értvényesítő készség, jártasság, cselekvési technika), amellyel képes lesz a feladatot ellátni?

Nos, az előbbi kérdésekre adandó válaszok jelölik ki azt a "határidőt", azokat az éveket-évtizedeket, amikor a kétségkívül szükséges *finanszírozási paradigmaváltás* lejátszódhat. A magyar gazdaság jelenlegi dinamikus fejlődése jó előjel. De a személyiségváltozás ennél sokkal lassúbb, többgenerációs folyamat. Mondhatni: **tőke hamarabb lesz, mint polgár**. Ezért

itt és most a meglévő szervezeteinkben rejlő adottságokat kell legjobban kihasználni: a hatékony pénzgazdálkodás és a szakmai igényesség optimális együttműködésére kell törekedni.

Ennek kapcsán érdemes kitérni a *bázis- ill. a feladatfinanszírozásra*. Utóbbi egyértelműen követendő – lenne. Erre azonban csak a jelenleginél sokkal több pénzzel lehet vállalkozni, ugyanis a *kht-ban* megvalósított forma tulajdonképpen *ál-feladatfinanszírozás*, hiszen nem történt más, mint a rendelkezésre álló keretet (a bázist) osztották *vissza* feladatokra, s ami ebbe nem fért bele, az kimaradt. Így nézve viszont az *intézmény kvázi-feladatfinanszírozás*, hiszen kétségkívül meglévő lakossági igényekre épített feladatok ellátását végzi.

A *kht.-forma* (s vele együtt a *feladat-finanszírozás*) *alapkérdése* tehát az: van-e **több** pénzünk a kultúrára, mert a feladat szerződéses ellátása 100%-os ellátási garanciát igényel, nem bízhatjuk bizonytalan kimenetelű pályázati forrásokra. Nem véletlenül hivatkozik az IH Kht. ügyvezetője 1997-es marketingtervében arra, hogy mivel a közönség fizetőképességének javulása nem várható, növelni kell az önkormányzati támogatást és a szponzori bevételt. Ezzel szemben az intézményi forma lényege épp a garanciák hiányából fakadó forráskereső kényszer, amit "mindössze" az értelmiségi gondolkodás motivál.

Az *intézményi forma alapkérdése* viszont az: *hogyan lehet a szervezetet hatékonyabb munkára kényszeríteni?* Úgy vélem, két operatív eszköz is alkalmas erre. Az egyik az intézményi SZMSZ, amelynek tartalmát a fenntartónak lehet és kell meghatározni. Ezzel ugyanis képesek vagyunk a szervezet *belső humánerő-gazdálkodását* hatékonyabb keretek közé szorítani és befolyásolni. A másik a kulturális törvény felhatalmazásaiban van: az önkormányzat meghatározza az intézmény használati szabályait, működésének módját, feladatait, jóváhagyja az szmsz-t, éves munkatervét és költségvetését.

Mindez azt jelenti, hogy konkrétan kijelölhetők az intézmény számára az ellátandó feladatok köre, éves *beszámolójának és munkatervének elfogadásával* pedig *ellenőrizhetővé válik szakmai teljesítménye is*. Ennek módját és kodifikálását az elkészítendő közművelődési rendeletben kell megtennünk.

1999. április

Az Ifjúsági Ház akkori állapota – szakmai és pénzügyi mélypontja – magának a szervezeti formának az átgondolására készítetett. A konkrét szervezet működésének általánosítható tapasztalatai fogalmazódtak meg. Itt sorolt kérdéseimre eddig még senki nem válaszolt...

*

Kinek hasznos a kht?* **- töprengő kérdések a közhasznú társasági formáról -**

A majdani művelődéstörténészek számára nevezetes évvé tették a jogalkotók az 1993. évet. Ekkor született meg a *CXII. törvény*, amely a Ptk. módosításaként, annak 57-60. §-aiban megalkotott egy sajátos szervezeti formát: *a közhasznú társaságot*. Sorsom úgy hozta, hogy az utóbbi hónapokban – munkahelyi feladatként – kénytelen voltam elmélyülni egy *közművelődési kht* napi gondjaiban. Az idő multával egyre több olyan probléma került elő, amelynek a megoldására nem találtunk megfelelő jogszabályi választ. Az ezt követő kényszerű tájékoztató világossá tette, hogy a szervezeti formával kapcsolatban semmilyen komolyabb összegző anyag nem található, pedig legalább háromféle szempontból hallhatunk róla véleményeket.

Mit mondanak az önkormányzatok? Szerintük a kht pénzügyileg előnyösebb forma az intézménynél, hiszen a non-profit törvény több kedvezményt ad, vállalkozási tevékenysége hatalmas forrásokat teremthet és ezért olcsóbb, gazdálkodása – kikerülve a költségvetési formából – szabadabb és ezért hatékonyabb, a Kjt. helyett az Mt. hatálya alatt szabadabb munkaerő gazdálkodást végezhet stb., s különben is – állítólagos nyugati minták alapján – ez a jövő útja. Ami feltűnő és árulkodó tény: a szervezet alapfunkciójának – nevezetesen a közművelődési feladatok ellátásának – minőségéről igazából semmit nem mondanak.

Mit mond a szakma? Furcsa, de semmi érdemit. A szakma hallgat. Nem elemez, nem vitatkozik, nem ír vitaanyagot – legalábbis nem a szakmai nyilvánosságban. Pontosabban: a szakma – szerencsére – elenyésző hányada tudomásul veszi és/vagy maga kéri – esetenként „önként s kéjjel” – intézményének kht-vé alakítását. Ennek oka többek között lehet egzisztenciális félelem, a kellő érdekérvényesítés hiánya, tájékozatlanság a forma lényegét illetően, menekülés a helyi költségvetési és hivatali "szorításból", az egyéni tisztességre épített szabadabb tevékenység vágya, s valljuk be töredelmesen: a nálunk is meglévő kollaboráló hajlam.

Mit mond a szakmai szakszervezet? Tudatos következetességgel nyilvánosan tagadja ezt a formát, kiérlelt kritikái "ellenanyaggal" azonban nem rendelkezik. Mondom ezt annak ellenére, hogy tudomásom szerint a mai napig csak az *Érdek és Érték* c. lapjuk közölte e témáról Kiss Ernő kollégám tollából megszívlelendő sorokat. A szakszervezeti ellenérveket egyébként a munkavállalók közalkalmazotti biztonságának és a tevékenység szakmai biztonságának védelme együttesen motiválják.

Összegezve a helyzetet azt láttuk és látjuk, hogy a forma 1994. január 1-i életbe lépése óta – néhány helyi csetepatét leszámítva – az önkormányzatok érdemi elemzés, modellezés ill. szakmai ellenállás nélkül szép csendben átalakítottak néhány kulturális intézményt közhasznú társasággá. Csongrádban ötöt is – Vasban egyet sem. (Lengyel László nyomán: Hunnia és Pannónia? Vagy valami más? Még nem tudjuk.) Mivel ennek '94-96 közötti első hulláma után ma újabb átalakítási hullám érzékelhető, úgy vélem, a szakmának föl kell adni eddigi struccpolitikáját – mármint: ha valamiről nem beszélünk, akkor az nincs is. Ez a taktika eddig

* Megjelent a Szín (a Magyar Művelődési Intézet lapja) 1999/4. számában.

talán bevált (?), mostantól azonban beszélnünk kell róla, akár azért, hogy összegyűjtsük ellenérveinket, akár azért, hogy szakmailag értelmezhető és kezelhető szervezetté tegyük - ha erre kényszerülünk. Erre már csak azért is szükség van, mert úgy látom, hogy nem csak az önkormányzatok nem tudják, hogy valójában mi is a kht, hanem a szakma sem – s ez az igazi probléma.

Jelen írásomban – első lépésként – mindössze arra vállalkozom, hogy elkezdem körbejárni ezt a "forró kását", s megpróbálom azt a sok-sok kérdést megfogalmazni - bevallom: még magamnak is-, amelyekre hiteles választ kellene adni a kht értelmezéséhez. A feladat nehézségét jelzi, *hogy* egyelőre még azt sem tudjuk pontosan, mik a lényegi problémák, és hogyan fogalmazhatók erre kérdések úgy, hogy megválaszolásuk segítsen. Kezdjük hát az elején, de előtte egy pontosítás: önként vállalt feladatként elsősorban a *közművelődési kht-k* létezését próbálom értelmezni. Ha ez egyéb műfajú társaságokra is igaz, külön örömmre fog szolgálni.

Mi a közhasznú társaság lényege? A kht olyan *gazdasági társaság*, amely "a társadalom közös szükségleteinek kielégítését nyereség- és vagyonszerzési cél nélkül" (Ptk 57. § /1/ bek.) szolgálja. Ebből következően egyrészt napi működését illetően a Gt. (1997. évi CXLIV. törvény a gazdasági társaságokról) szabályozza, azon belül is a kft-kre vonatkozó szabályok érvényesek azzal a különbséggel, hogy a kht. mindenkor köteles felügyelő bizottságot (fb) és könyvvizsgálót választani (Ptk. 59. § /2/ bek.). Másrészt szellemiségét és működését meghatározza még az ún. *nonprofit törvény* (1997. évi CLVI. törvény a közhasznú szervezetekről), amely elsősorban a közhasznúság és a kiemelten közhasznúság kritériumainak, ill. az ezekhez kapcsolódó előnyök meghatározása miatt fontos. E három törvény ernyője alatt kell minden *kulturális* közhasznú társaságnak működni, s ez azt sugallja, hogy e tiszta és világos jogi helyzetben gazdaságilag és szakmailag hatékony tevékenység végezhető.

Mindez azonban nem ilyen egyszerű. A helyzet korántsem tiszta és világos, s bizony, az általam ismert kht-król nem mondható el, hogy kiugróan hatékonyabbak a környezetükben lévő hasonló funkciójú intézményeknél. Pontosabban: vannak jó kht-k, amelyek a jól működő intézményekhez hasonlóan – de nagyságrendi különbségek nélkül (!) – jól működnek, és vannak – a rosszul működő intézményekhez hasonlóan – rossz kht-k, amelyek veszteségesen és alacsony szakmai színvonalon dolgoznak.

Mi hát a hiba? Mitől jó a jó és mitől rossz a rossz kht? Szűkítve: vezetési vagy szervezeti kérdés ez? Másképp: a kht mint forma rossz, és kizárólag a jó vezetőn múlik a minőség, vagy a forma jó, csak vezetője rosszul használja?

Ez az a pillanat, amikor megkockáztatom, hogy – bizonyítandóként vagy cáfolandóként – előre bocsássam válasz-feltevésemet:

Felelős kulturális politika nem fogadhat el olyan szervezetet működési alternatívaként, amelynél semmilyen objektív garancia (értsd: jogszabály) nem védi a kultúraközvetítés minőségét, kizárólag a mindenkori vezető személyes minősége (szakmai és emberi tisztessége, fölkészültsége) jelent szubjektív garanciát.

(Örömmel teszem hozzá: állításommal több kht-ügyvezető is teljesen egyetért – igaz, hogy ők népművelőként s nem pénztermelő vállalkozóként értelmezik feladatukat. Teljesen világosan látják, hogy kizárólag saját kultúrapártoló értékrendjük a feladatellátás garanciája. Ha holnap más lépne helyükbe, jöhetne akár a szabad rablás is...)

Miben nyilvánul ez meg? Válaszul egyszerűbb néhány empirikus tényt közreadnom csak jelzésszerűen. Van olyan kht, amelynek korábbi intézményi költségvetéséből kellett előteremteni egymillió forintos törzstőkéjét; ugyanitt 7 millió forintos támogatást ad, máshol 30 milliót ad az önkormányzat az előbbinél csak kétszer akkora szervezetnek; van, ahol bérleti díjat fizet a tulajdonos önkormányzatnak az ingatlan használatáért, miközben 20%-ra lecsökkent a törzstőkéje, de a tulajdonos hallgat (egyelőre); az alkalmazottak egyik helyen 15-20%-kal maga-

sabb, másutt legalább ennyivel kevesebb bért kapnak a közalkalmazotti bérekhez képest; a közhasznú feladatok szerződése egyik helyett megfoghatatlanul általános, másik helyen dogmatikusan tételszerű; van ahol az fb tisztességes bért, máshol semmit nem kap; van ahol három évig sincs béremelés, van ahol évente; van ahol három évre nevezik ki az ügyvezetőt, van ahol évente... stb. Vég nélkül lehetne sorolni azokat a példákat, amelyek létezésének egyetlen oka: a törvényi szabályozatlanság. Ennek viszont vélhetően az a tévedés az oka, miszerint a jogalkotók azt hitték(?), hogy a kft-séma "ráhúzása" a kht-ra alkalmas megoldás lesz. Nos, világosan látszik – már csak a fenti felsorolásból is –, hogy a kultúrában ez nem ad szakmai garanciákat.

Mondják persze az ellenpéldát is: az intézményi forma is ugyanolyan szubjektív, vagyis vezetőjének kiszolgáltatott. Kétségtelen, hogy a kultúraközvetítés természete szerint mindig valamelyest szubjektív, hiszen közvetítőinek értékeitől sosem lehet mentes – de nem is kell. Ezzel együtt állítom, hogy a pénzügyi gazdálkodás az önkormányzat *költségvetési kontrollja által*, a szervezet munkajogi világa *a Kjt. által* s mostmár a szakmai tevékenység a *kulturális törvény által* (ld. 78. § /5/ bek.) olyan garanciarendszerrel bástyázta körül az intézményi formát, amelyben elképzelhetetlen ilyen mértékű szabadság. Ez a három pillér olyan *objektív garanciarendszert* jelent, amely a fenntartó, a szervezet s nem utolsó sorban a használók kulturális érdekeit egyaránt képes védeni. Ha egy önkormányzat jól él a kulturális törvény által kapott jogosítványainak (szmsz és munkaterv elfogadása, az intézmény feladatainak és használati szabályainak meghatározása), a pénzügyi és a jogi kontroll segítségével olyan intézményt tud létrehozni, amelyben az igazgató csak e kereteken belül kap szabad mozgásteret. Egy triviális példával élve: a kulturális törvény előtt az igazgató olyan autóvezető lehetett, amelyben szinte teljes szabadsággal határozta meg autója konstrukcióját, sebességét, irányát; ma a törvényt megfelelően adaptáló helyi közművelődési rendelet által az önkormányzat mindezt meghatározhatja, az igazgatónak "csak" vezetnie kell legjobb tudása szerint. Ilyen garanciarendszer hiánya tapasztalható ma a kht-k működésében.

Kérdéseinket is ez helyzet motiválja. Kezdjük hát el sorolni.

1. Hogyan lehet a közhasznú szerződés keretén belül a jog "kemény" eszközeivel a kultúra lágy" feladatait megfogalmazni? Lehet-e, érdemes-e? Kell-e konkrétan, vagy csak általánosságban?
2. Hogyan lehet a szerződés teljesítését – vagyis a kultúraközvetítés minőségét – ellenőrizni a jog eszközeivel? Ha a szerződés általános, mit ellenőrizzünk?
3. Nagyobb településen több oktatási és kulturális intézmény között egy kht inkompatibilis szervezetnek tűnik. Hogyan lehet elérni, hogy ezek az intézmények ne piaci alapon kapjanak helyet a kht-ban? Egyáltalán: milyen alapon? Jogilag és mennyiségileg akarjuk-e, tudjuk-e ezt meghatározni (hiszen ez bevétel-ellenes lépés)?
4. Kell-e, meglehet-e határozni, hogy kitől, miért, mennyit kérjen a kht? Egyáltalán: az intézményekkel való viszony érték-tartalmát kell-e, lehet-e befolyásolni?
5. Hogyan lehet befolyásolni, hogy a vállalkozási tevékenység ne menjen a közhasznú kultúraközvetítés rovására? Akarjuk-e, hogy ez norma legyen? Van-e rá eszközünk?
6. Hogyan lehet a munkavállalói biztonságot megteremteni? Hogyan lehet a szakképzettség védelmét megteremteni?
7. A nagyobb városokban általában több művelődési otthon van. Ha nem mindegyik kht, hogyan lehet elkerülni azt a bérfezültséget, amely kialakul, ha a közalkalmazotti és a társasági bérek között nagy különbség van? Etikusan-e a kht-ban ugyanazon mennyiségű és minőségű vezetői és alkalmazotti munkáért lényegesen többet kapni csak azért, mert gazdasági társaság?
8. Elfogadható norma-e, hogy a kht-ban a vállalkozási tevékenység kizárólag a közhasznú tevékenység korlátozása nélkül, sőt, annak segítésére folytatható?

9. Hogyan lehet azt ügyvezetőt motiválni (kényszeríteni?), hogy a prémiumot hozó vállalkozási bevétel növelése helyett a kultúráközvetítő tevékenység forrásaira fordítsa munkáját?
10. Van-e valamilyen nagyságrendi előnye a kht-nak az intézménnyel szemben, amely nem szorítja háttérbe az eredeti szakmai funkciókat?
11. Olcsóbb-e és hatékonyabb-e a kht (a hangsúly a köztársaságon van)? Ha igen: mennyivel? mitől?
12. Mi történik, ha egy mai tisztességes népművelő-ügyvezető után egy ún. vállalkozó kerül egy kht élére? Marad a szakmai minőség, vagy jön valami más? Megakadályozható-e jelenlegi eszközeinkkel?

Kérdéseink még tovább szaporíthatók. Bizonyára sok kolléga számára sok kérdés nem aktuális, mert úgy véli, az ő vagy települése kht-ja jól működik. Felvetéseim saját élményanyagomból táplálkoznak, s ezekre a kérdésekre nem lehet egyedi válasz adni. Magam is választ keresek, és remélem, közös töprengéssel tudunk valami okosat mondani.

Akkor, és csak akkor el lehet dönteni: kinek hasznos a kht?

1999. május

A hivatal stratégiai irodája felkérte a kulturális irodát, véleményezze az önkormányzatnál formálódó városfejlesztési stratégiát. (Itt érdemes lenne megkérdezni, hogy mi lett a sorsa a város felkérésére és nyilván tetemes költségére a Délterv által 1992-ben elkészített városfejlesztési koncepciónak – de nem kérdezem.) A dokumentum öt nagy téma köré fogalmazódott: 1. Szeged a régió központja, 2. Szeged az ifjúság városa, 3. Szeged hírös város, 4. A mi városunk, 5. Jobbat, jót, jól. Ezeket a szlogeneket nevezték el prioritásoknak s vélték tartalommal feltölthető programoknak. A válasz megszületett.

*

Vélemények, javaslatok a városfejlesztési stratégiához

I. Szerkezet, tervezésmethodika, szempontok, fogódzók...

Az anyagba beépített programok hármas csoportosítását nem tartom szerencsésnek. Az életminőség, gazdaság, városszerkezet és infrastruktúra dimenziók nem azonos súlyúak, nem ugyanazon metszetről következő fogalmak. Ezért kicsit veszélyes a használatuk, hiszen ebből eredően az alája sorolt program is föl- vagy épp' aláértékelődhet. Helyette *elméletileg kikezdhethetlen* fogalom-triumvirátus hitelesebben védhető.

Két javaslat: *társadalom és politika – kultúra – gazdaság*; ha populárisabbak akarunk lenni, ezek szinonimájaként: „*a mi városunk – a kulturális központ – a régió központja*”. Ezek a dimenziók mennyiségileg szükségesek és elégségesek.

Bármelyik *három dimenzió – átfedései által – hét mezőt* hoz létre (képzeljünk el három, egymást részben lefedő kört), amelybe már nagyobb pontossággal tehetjük bele programjainkat. Ez egyúttal nyitottá, rugalmasabbá teszi a programokat a különböző ágazatokkal szemben. A lehetséges mezők és néhány, első olvasatra idesorolt programok (kicsit az anyagból, kicsit saját kútfőből merítve):

1. Társadalmi-politikai szféra („A mi városunk”)

- szolgáltató önkormányzat, polgárbarát hivatalok
- közbiztonság, városüzemeltetés
- kerületi rendszer, csatolt települések, részönkormányzatok

2. Kulturális szféra („Szeged kulturális központ”)

- Szegedi Rendezvények, Fesztivál-város,
- város és az Universitas, kongresszusi központ
- sportváros, világversenyek

3. Gazdasági szféra („Szeged – a régi központja”)

- légi közlekedés, új hidak, működő tőke vonzásának helyi feltételei
- Szegedi Logisztikai központ

4. Az 1 + 2 pontok metszete

(ide olyan kulturális programokat kell sorolni, amelyek a nagyvárosi ember mindennapi létezéséhez, lakópolgári közérzetéhez társadalmilag szükséges)

- esélyegyenlőséget biztosító közoktatási rendszer középfokig
- szociális és egészségügyi ellátások rendszere
- városrészi közösségi terek komplex humán szolgáltatásokkal
- a város fizikai testének kulturáltsága, közlekedéskultúra, környezeti kultúra

5. Az 1 + 3 pontok metszete

(ide olyan gazdasági programokat kell sorolni, amelyek a nagyvárosi ember életét javítja stb.)

- vállalkozásbarát helyi adó- és foglalkoztatáspolitikai
- piacok, vásárok infrastruktúrája
- helyi közlekedés, buszpályaudvar, közvilágítás
- kommunális ellátások, városgazdálkodás

6. A 2 + 3 pontok metszete

(ide azokat a programokat kell sorolni, amelyeknek kulturális és gazdasági oldala kölcsönösen hat egymásra, feltételezi egymást)

- idegenforgalom fogadási feltételeinek kialakítása,
- Nemzetközi Vásár, ipari parkok

7. Az 1 + 2 + 3 pontok metszetei

(ide azok a komplex programok kerülnek, amelyek hatással vannak valamilyen módon mindhárom szférára)

- lakótelepek rehabilitációja, lakásépítési program
- városmarketing munka, fejlesztő munkák, koncepciók harmonizálása
- városrehabilitációs programok, városkapuk
- külkapcsolatok, eu-komform normák, szabályok behozatala
- regionális kapcsolatok operacionalizálása stb.

Magyarázatul:

1. Nem minden mező egyforma nagy, méretét az adott szférák metszéspontjain sűrűsödő szükséges és lehetséges programok számától függ.
  2. Logikám módszertani előnye, hogy tudatos kontrollt jelent
    - a) az egyes programok megfelelő szintű kezelésére, értelmezésére,
    - b) fontosságának megállapítására,
    - c) a többihez való viszonyának megállapítására,
    - d) a programstruktúra megfelelő helyére való besorolására,
    - e) a finanszírozás szükségességének megítéléséhez.
- A munka során már kiemelhető a konkrét program a fenti kontextusból, vagy épp' szlogenekkel is helyettesíthető, de szűrőként/kontrollként ez a fölépítés mindig rendelkezésre áll. (Szlogenek esetén erre szükség is van.)
3. Természetesen e sémába bármilyen más, későbbi program behelyezhető és „megmérhető”.

II. Tartalmi ügyekről...

1. Először engedjék meg néhány megállapítás:

- a) Nagyon fontos *humán ügyek hiányoznak* a programból, különösen hiányolom a meglévők komplexebb értelmezését, s a meglévő programok felszínesek, kibontatlanok.
- b) Az anyag alapvetően *mennyiségi szemléletű*, mintha a városfejlesztés elsősorban felújítási-beruházási program lenne. A szükségesnél kevesebb szó esik a meglévő rendszerek *minőségének fejlesztéséről*.
- c) A programok alapvetően kétféle funkciót tölthetnek be (átfedéseik ellenére):
  - a városlakó polgár ágazonkénti alapszolgáltatásait biztosítandó (*befelé ható*) programok;
  - a város régióközponti szerepét erősítő (*kifelé ható*) programok.
- d) Csak olyan városfejlesztés folytatható hosszútávon, amely mindkét programcsokor együttes, szinkron-végrehajtását végzi.
- e) Érdemes lenne egy-egy nagyobb lakóövezetet (pl. volt falusi települést) önállóan is értelmezni, mert a várost nem lehet egy homogén egységként kezelni.

2. Miről kellene még szólni a programcsomagban?

- Az ún. csatolt települések (s amelyeknél ez megoldható) korlátozott önállóságának (kvázi-kerület) megteremtése.
- Az alap- és középfokú oktatás átjárhatóságának (= esélyegyenlőségének) megteremtése.
- A külső lakóövezetek komplex (szociális-közösségi-művelődési) tereinek/intézményeinek létrehozása (családsegítő központok helyett, vagy azok tágabb értelmezésével). Megvizsgálni ebben az iskolák lehetséges fizikai-szellemi kapacitásait és szerepeit.
- A csatolt településeken a közművelődési intézmények jogi önállóságának megteremtése (ezáltal is szervezettebben tagolódnak a helyi társadalomba).
- Aktív kooperációs programot a Csongrád Megyei Munkaügyi Központtal.
- Szociális lakások a lakásprogramban.
- Értelmiségi és kulturális politika (bérszínvonal, lakásprogram, intézmények finanszírozása).
- Közlekedéskultúra megteremtése (járművek, járművezetők és szolgáltatások kultúrája).

Fenti javaslatok külön-külön kidolgozandó témák.

1999. július

A hivatalnok hattyúdala lett ez a vázlatos vélemény, amelyet szintén a stratégiai iroda felkérésére készítettem a kulturális irodán. Az alábbi koncepció fő pontjai voltak: 1. Régiószervezés, 2. A régió nemzetközi közvetítő szerepének erősítése és kiaknázása, 3. A gazdaság versenyképességének javítása, 4. A lakosság életminőségének javítása. Minden sorrend egyúttal fontosági sorrend is. Ezt látva szempontom változatlan és örök: hol van a különböző település- és területfejlesztési koncepciókban az EMBER?

*

A dél-alföldi régió területfejlesztési koncepciójáról

A szűkös időn túl az is nehezzé tette a megalapozott és részletes véleménynyilvánítást, hogy egyrészt jó lett volna ismerni az előző három kötet tartalmát, másrészt az anyagban jelzett különböző EU-programokat és normákat is. Ennek ellenére néhány szempontot szükségesnek tartok megjegyezni.

A szerzőgárda jól átlátható, tiszta logikával építi föl koncepcióját. Világos struktúrával, tömör fogalmazással és steril tudományossággal állít össze használható anyagot.

A Koncepcióval szembeni aggályaim egyrészt épp' ebből a „hideg” szakmaiságból, másrészt konkrét hiányérzeteimből táplálkoznak:

Egyszerű lenne kifejezni hiányérzetemet arról, hogy a kulturális ágazat milyen mértékben hiányzik az anyagból. Tény: a *meglévő közművelődési és művészeti intézményrendszer meg sem említtetik, pedig fontos szerepe lenne*. Mégis, nem ez a legnagyobb gondom a koncepcióval, ennél átfogóbb problémát érzek.

Nézőpontom szükségszerűen *művelődés- és településszociológiai*, de leginkább humán-nézőpont, mert a merev ágazati gondolkodással és a szűk szakirodai kompetenciával nem lehet és nem tudom az egyébként is többretegű problémát jelezni.

Az anyag úgy szól e régióról, mint egy absztrakcióról, az ember lakosságként egy elvont tényező, s nem mint e koncepció *alanya* és tárgya, eszköze és *célja* jelenik meg. Létezésük egy a néhány fejlesztési irányból, s nem is a legelső, s a legfontosabb. Az már részletkérdés, hogy az életminőségről szóló rész csak szűk sávja az emberi létezés fejleszthető és fejlesztendő spektrumának. Ráadásul a demográfiai probléma első helyen való említése helyett indokoltabbnak érezném a humán ágazatok komplex hangsúlyozását, benne kiemelten az oktatás, kultúra, népjólét ágazatait.

Miért hangsúlyozom mindezt?

A szerzők arra hivatkoznak, hogy koncepciójukat az Európai Unió alapelvei szerint készítették. Kétségtelen: imponáló a tudományos, innovációs, műszaki, logisztikai, infrastrukturális stb. fejlesztések koordinált megjelenítése. Vonzó célok, nagyívű feladatok. *Csakhogy ez itt Magyarország*. Egy komp-ország a centrum periferiájaként, néhány száz év társadalmi lemaradással. Engedtetsek meg csak két szociológiai tényre hivatkoznom:

1. Magyarországon még mindig az *iskolarendszer a társadalmi mobilitás legfőbb csatornája*, benne kiemelten az általános iskolával.

2. A hazai társadalmi egyenlőtlenségek egyik legfőbb kiváltója (az iskola mellett) a *településrendszerből fakadó státus-különbségek és egyenlőtlenségek*.

Nézzük az elsőt.

Az anyag nagyvonalúan elfeledkezik az általános iskoláról, pedig a nevezett régió minden egyes alanyának sorsa már ott eldőlt – szinte végérvényesen.

Abban az általános iskolában,

- amelyből a *gyerekek harmada funkcionális analfabétaként* jön ki (s ezek döntő többsége fiú, vagyis a hazai kulturális tradíciók alapján a munkaerőpiac többségi résztvevője);
- amelyben *nem tanulnak meg olvasni, beszélni, gondolkodni, kreatívnak lenni;*
- amelyben több év nyelvtanulás után *sem tudnak az adott nyelven kommunikálni;*
- amelyben a számítógép csak mint *ritka, játékprogramokra használható tárgy* jelenik meg;
- amely a legfrissebb ombudsman-jelentés szerint *a félelem légkörét* sugallja,
- amely... stb.

Ehhez képest nem „jár a földön” a koncepció, amikor egyrészt internet-kommunikációra bíztat, az EU-val kapcsolatos tudások átadásáról, s egyéb nagyívű tervekről ír.

További tévedés a képzettségről kizárólag mint munkaerő-piaci szempontról beszélni. Max Weber óta tudjuk, hogy ha nincs is direkt összefüggés „a protestáns etika és a kapitalizmus szelleme” között, annyi feltétlenül igaz tanulság számunkra, hogy új rendszerhez új kultúra kell, új tervek, célok eléréséhez új képesség és magatartás kell. Ez az új kultúra sokkal több, mint a kulturális-művelődési tevékenység tartalma. Ez másfajta létezőmódot, gondolkodásmódot, más attitűdöket jelent. Ennek legfontosabb színtere az iskolarendszer, benne kiemelt fontossággal az általános iskolával. A folyamat természetesen folytatódik az iskolán kívüli kulturális intézményekben és társadalmi szervezetekben. Ebben az értelemben hiányolom a tágran értelmezett kultúra szerepét a koncepcióból, s ezért látom nehezen megvalósíthatónak arra képes és kész egyének nélkül e terveket.

Nézzük a második pontot.

A települési dimenzió problematikáját egyrészt az infrastrukturális fejlesztési szándékok kezelik valamelyest. (Ámbár a települések közötti közlekedési lehetőség nem pótolja a településen belüli állapotok szükségleteit.) Ám van egy kulcskérdés: a lakás, amelynek hiánya egyrészt életminőséget csökkentő tény, másrészt hiánya csökkenti a gazdaság szempontjából fontos migrációs lehetőségeket, helyhez kötött munkaerővel nem lehet rugalmas gazdaságot szervezni. Nagyon hiányolom az életminőségről szóló fejezetben azt, hogy az egyén települési alapszolgáltatásainak szükségessége nem jelenik meg. Tudomásul kell venni, hogy mai falvaink többsége, sőt, némely kisvárosunk is messze van a valódi urbanizációs színvonalától. Ezek megléte nélkül illúzió EU-polgárokról tervezgetni...

De a legfontosabb tanulság *a két dimenzió keresztmetszetében* van. Ugyanis a fenti, iskolarendszerről szóló általános jelzők nagyságrendekkel jobban érvényesek a falusi iskolákra, az ott tanuló gyerekek továbbtanulási esélye lényegesen alacsonyabbak a városi gyerekekénél.

Összegzésül csak ismételni tudom régebbi és mostani érveimet:

A feje tetejéről a talpára kellene állítani a gondolkodást, és abból kiindulva kellene fölépíteni egy koncepciót, hogy **BÁRMEKKORA terület/település fejlesztése nem lehet más, mint az ott élő ember és életminőségének fejlesztése.** Minden ilyen terv nem önmagáért, hanem az ember által, az emberért van. Az egyén az, aki képes megtartani települését, s nem fordítva. Így lehet megszerezni és megtartani **a polgárok együttműködését**, s általuk a koncepció – egyébként – nemes céljainak elérését.

A szükséges és elégséges **humán-erő** hiányában semmilyen koncepció nem valósítható meg. Ehhez kell a kultúra-közvetítő rendszerek felhasználása.